

84(2=ANT)-5

A 285

АРЖАН АДАРОВ

ЈАНГАРЫМ МЕНИНГ
КАНАДЫМ

300

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТ
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Копия, срок выдачи _____

Бул. Тим. 25 2. 16298 — 16300 022

Аржан Адаров

ЈАНГАРЫМ МЕНИНГ КАНАДЫМ

Улгерлер

23

АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫНГ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БОЛУГИ . 1988

8412-163 2.1/6-5
A 285

300 ✓ ✓

Горно-Алтайский областной
Ботанический сад
им. М.И. Калашникова

5-АА0-4МК

Албатым эзедип айтканы АЛТАЙДЫҢ АГАШТАРЫ

Бу та ойгор өрөкөн сөстөри?
Айса айтты мыны мөштөр бүрлери?
Агаштар керегинде агару жаңарды,
Айланып ыраган кайкал жылдарды.

Кажы ла агаш кижидий жүрүмдү,
Кажы ла агаш кижидий салымду.
Бистий ок олор жаш бүрлерлү,
Бистий ок олор бек тазылду.

Куйагыс болгон, карындаш-агаштар,
Кабайыс болгон, кайран агаштар.
Слерди алкаган чактарга калыгым,
Слер керегинде укканым айдадым.

* * *

Јебренде Алтай јеристе
Өспөгөн дежет агаштар.

Эл-јоны өңдөйип өс келзе,
Өштүлөр олјолоп апарар.

Ончо јонды кем корулаар?
Ойгор сананган ол тушта.
Је тоолу, ас-мас агаштар
Өскөн јажытту кобыда.

Кажы ла агаштын јанында
Карган айткан: «О, карындаш,
Ургүлјиге быйанду арттарыс,
Үренин берзен, јаш агаш».

Кажы ла агаштын үренин
Каптыргазына ол салган.
Учкан куштар тилдерин
Өрөкөн билип туратан.

«Эң бийик учкан турна куш,
Эмил-сайды слер алыгар.
Мөңкүлөр јанына, бийикте
Мөштөр үренин чачыгар.

Каңыр үндү кастарым,
Кайран Алтайды айлангар.
Туу-тайгалар көгүстей
Тыттар үренин таштагар!

Күркүреп учкан, күөле куш,
Күндү јерисле учыгар.
Кайынаштар үренин
Кайда ла болзо јайыгар.

Саңыскан ла томыртка
Суулар јакалай учыгар.

Чиби, жойгон үренин
Көлөткө жерде салыгар.

Алтай тууларын эдектей
Өскөй улу бай терек.
Аргымак аттар соодотон,
Амырайтан жер керек».

Ай канатту куштарын
Алтай үстиле учурткаң.
Эмил сайлу агажын
Элбире деп алкаган.

Чактар айса мунг жылдар
Өткөнүн бүгүн кем билер?
Жүрүм чөрчөклө биригип,
Жүрегисти жарыдар?

Алтайдын бийик сындары
Агаштарла кеен жабылган.
Кызыл тыттар кырланда
Баатырлардый бек турган.

Түнгүреген чөлдөр түбинен
Түймөп чыккан калыктар.
Түмөндөр кылыжы жалтырап,
Жуулап келген алыптар.

Же олордын жолында
Жергелешкен баатырлар. .
Кажуларда шык эткен
Күрөң тонду улустар.

Агаш көрбөгөн албаты
Айдары жок чочыган.

«Алтайдан мүөс өсти»¹ — деп,
Аян чөлдөргө ырбаган.

Терек

Алтыгы учы болгожын,
Өскөн жери Айбыстан².
Устүги бажы жайканып,
Жеткен жери Курбустан.

Жүс олбыкту бай терек
Жүректен келген жагарда,
Онын жажыл бүринде
Күүктин үни жыгкылда.

Аттарын мында соодып,
Амырайтан баатырлар.
Тенгериле, жылдысла
Тил алышкан улустар.

Эрмитажтын залында
Алтын кежик журук бар.
Бай теректин төзинде
Эки баатыр отурар.

Айса озор чөрчөктө,
Чын ла болгон алыптар?
Жебрен Алтай жеристе
Сүүген кару баатырлар.

¹ Кеп куучын аайынча болзо, жебрен өйдө Алтайдын тууларында агаштар жок болгон. Ол тушта бу жерде пурт улус журтаган. Бир катап озор көргөжин, Алтайдын тууларында агаштар өс келген. Агаш көрбөгөн улус коркыган. Алтайстан мүөс өс келди дежип, качып ырбаган.

² Айбыстан — Эрликтин жери.

Чырайларын ол көрзөм,
Чын ла алтай улустый.
Эзен-амыр, карындаш!
Эрлер араай айткандый.

Көзүйке көөркий шыркалу
Терек төзинде жадыры?
Көзининг жажы төгүлип,
Байан жаражай отуры?

Лебрен корым түбинен
Чыгарып келген журуктар.
Жүрүмисте, жүректе
Тирү арткан улустар!

Чөрчөгис ле жүрүмис
Чөкөлтө жок биригет.
Алтайымда бай терек
Эмдиге ле өзүп жат.

Көзнөгимнинг алдында
Олор жажытту шуулажат.
Аргымак аттар эм кайда?
Сооду, серүүн сакып жат.

Агаштардын ары жаныла
Автобустар мантажат.
Бүгүнгү Байан, Байым-Сур,
Көзын-Эркеш барып жат.

Уделиги бир элес,
Көрөт не олор теректи?
Поэт нени сананган?
Сезет не бүгүн жүреги?

Жажыл жаста тоорчыгаш
Терек будагына отурат.
Күн чалыган телекей
Онын үниле жаңарлайт.

Жүс олбыкту бай терек
Жүрегисте өскөнчө.
Онын бажынан алтын күүк
Өлүм жок деп эткенче.

Тыт

Оды изүү кызыл тыт,
Ойногон жерис Кызыл-тыт.
Жаңмыр араай тымырайт,
Жабынчыда шылырайт.

Алтын-сары одыбыс
Жаркынду күйет очокто,
Ада-энебис озодо
Бажыратан бу отко.

Бажыратан олор агашка,
Байлап оны жүретен.
Тегин жерге жаш агаш
Качан олор кеспейтен.

Агаш кезер алдында
Сүт үрүстеп чачатан.
«Жаманысты ташта — деп,
Жаш агаштан сурайтан.

— Айлыс жабып аларга
Алтын тонын, сен, берзен,
Кажаан, чеден тударга
Калак, быян жетирзен.

Жажыл бұри жайылган
Жараш тыт агажыс.
Жылулаган, корыган
Жыштар өскөн, Алтайыс».

Эжемнин эски айлында
Эске мыны алындым.
Эски шангда үстинде
Салкын үнин тыгдадым.

Жангы биле төзөлзө,
Жангы айыл тудатан.
Жаш шандалар суркурап,
Алтын чылап жарыйтан!

Карарып калган шандалар
Кандый тыттан алынды?
Канча чакка жонымды
Кайран агажым корыды?

Кызыл тонду баатырдый
Кырда өскөн агаштар.
Кыймырап келген өштүге
Жол бербеген алыптар.

Аттарынын жалынан
Ала койгон будактар.
Кажы ла агаш аржаннан
Сыылап учкан кастактар.

Чөлдөң келген олжочы
Чөкөп мынан жанатан.
Тазылысты кургатпай,
Агаштарыс корыган.

Алтай жоным күүниндий,
Бұри жымжак тыт агаш.

Сендий бек болзобыс,
Артабас эдис, карындаш.

Сенен туткан туралар,
Жүс жылдарга туруп жат.
Корымдардын түбинде
Мунг жылдарга алдырбайт.

Венеция деп город,
Ол ло жараш бойынча,
Тыт төнгөштөр үстинде
Жүс жылдарга турганча.

Башадарда корымнанг
База тыттар табылган.
Бүткүл тыттанг межикте
Кандый алып тымыган?

Алтындап салган агашта
Арсланг, барлар журалган.
Азулары кыылайып,
Алыпты андар корыган.

Корымды коскор казарда,
Чочогойлор ол чыккан.
Күнге жылып үрендер
Агаштар болуп өс келген.

Эки мунг жылдынг бажында
Эбирип олор тирилген.
Жажыл бүрлери жайылып,
Жайканыжып сүүнген.

Корымнынг орозын эбире
Кожондожот чагалдар.
Эбире агашту тууларга
Колдорын жангып турулар.

«Эзен-эзен, көөркийлер!»
Эмди олоp шуулажат.
Ургүлжининг түбиненг
Ундери тирү угулат.

«Эзен-эзен, карындаш, —
Корымда алып унчугат. —
Менин каным кем билер,
Айса сенде согулат?»

Агаштар үрени тирүде
Албаты үрени не өлөр?
Муң жылдарды өткүре
Жүрүмисти ол көрөр.

Жааш шуулайт тышкары:
Жамынчыда тамчылар.
Алтайыстын журттары —
Кызыл тыттан туралар.

Кызылдар, актар окторы
Кызыл эдинге кадалган...
Элин, јерин бербеске
Эрлер јанында јыгылган.

Кастар чачкан үреннен
Каймырап өскөн агажыс.
Сенин алдында буруны
Бойыска бүгүн алгајыс.

Алтайдын жүзүн куштары
Уренин түнгей ле апарар.
Кескен агаш ордынан
Јаңы агаштар јайканар.

Улус сени түнгей ле
Өскүрөр, кичеер јажына.

Оног башка ээн артар
Jүрүмис ак-жарыкта.

Жаманысты сен ташта,
Jаш көөркий, кызыл тыт!
Үргүлжиге сен шуула,
Карындажыс, кайран тыт.

Тураларыс жылу, кеен,
Койдонот бисти агаштар.
Jүрүмдерис, байла, бир
Jүректөр үнинен угулар.

Эмдиги күн, жебрен өй
Эжигинде турадым.
Тыт агаштар шуулажын
Тындап, көпти санандым.

Адалардын адазы
Айлана баскан, кызыл тыт!
Айса сенин бүринде
Оног келген шын шымырт!

Жыгылат бүгүн агажым
Олбыктары арсайып.
Электрокиреелер шуулажат,
Аба жышты жоголтып.

Jүс жылдарга өлбөгөн
Jүрүмнин учы келди бе?
Оштү де женип болбогон
Өлүмнүн бистен эмес пе?

Кангыл тыттын өзөгинен
Кастак темир чыккан эт,
Чингис-кааннын огы ба?
Чике оны кем билет?

Айса Калдан-Ойроттын
Кал черүзи ол аткан.
Корголжын онын окторы
Тыгынып болбой бадалган?

Агаштарым нени айдар?
Улу тынып шуулажат.
Жүрекерис чым калар —
Төнөштөр ээн карарат.

Кайын

Күүле апарган үреннен
Күнетте өскөн кайындар.
Жеристи сүүшле толтырып,
Сүүнчи экелген агаштар!

Албатым сени алкаган,
Эне кайын деп байлаган.
Бала кайын деп бажырган,
Быйанын айткан, сананган.

Кайындарла базадым,
Бүрлери сыймайт жүзимди.
Кайыннын тату жулугу
Улалткан эди жүрүмди.

Онын учун кайынга
Ак кыйраны буулайтан.
Ак тозына ак сүтти
Алкап улус чачатан.

Озодо жаман чак тушта
Олжого жоным алдырткан.
Өскө ыраак талага
Өштүлөр бисти айдаган.

Оног башка ээн артар
Жүрүмис ак-жарыкта.

Жаманысты сен ташта,
Жаш көөркий, кызыл тыт!
Үргүлжиге сен шуула,
Карындажыс, кайран тыт.

Тураларыс жылу, кеен,
Койдонот бисти агаштар.
Жүрүмдерис, байла, бир
Жүректөр үнинен угулар.

Эмдиги күн, жөбрен өй
Эжигинде турадым.
Тыт агаштар шуулажын
Тыгдап, көпти санандым.

Адалардын адазы
Айлана баскан, кызыл тыт!
Айса сенин бүринде
Оног келген шын шымырт!

Жыгылат бүгүн агажым
Олбыктары арсайып.
Электрокиреелер шуулажат,
Аба жышты жоголтып.

Жүс жылдарга өлбөгөн
Жүрүмнинг учы келди бе?
Оштү де жеңип болбогон
Өлүминг бистен эмес пе?

Каңыл тыттын өзөгинен
Кастак темир чыккан эт,
Чингис-кааннын огы ба?
Чике оны кем билет?

Айса Калдан-Ойроттын
Кал черүзи ол аткан.
Корголжын онын окторы
Тыгынып болбой бадалган?

Агаштарым нени айдар?
Улу тынып шуулажат.
Jүректерис чым калар —
Тонгөштөр ээн карарат.

Кайын

Күүле апарган үреннен
Күнетте өскөн кайындар.
Жеристи сүүшле толтырып,
Сүүнчи экелген агаштар!

Албатым сени алкаган,
Эне кайын деп байлаган.
Бала кайын деп бажырган,
Быйанын айткан, сананган.

Кайындарла базадым,
Бүрлери сыймайт жүзимди.
Кайыннын тату жулугу
Улалткан эди жүрүмди.

Онын учун кайынга
Ак кыйраны буулайтан.
Ак тозына ак сүтти
Алкап улус чачатан.

Озодо жаман чак тушта
Олжого жоным алдырткан.
Өскө ыраак талага
Өштүлөр бисти айдаган.

Кабайлу јаш балазын
Кайынгга илген бир эне.
Бөкөн кайынгнын јулугы
Оозына агар эделе.

«Өлбөс салымду ол болзон,
Өс, балам — деп алкаган. —
Эне кайынг, баламды
Аргада» — деп сураган.

Эрјинелү кеен Алтайыс
Ээн калбазын јажына.
Элин айса аргадаар
Кабайдагы јаш бала!»

Кайынгнын тату јулугы
Тамган баланынг оозына.
Эне кайынг эркелү
Шуулаган эди тымыкта.

Кеп куучында, чөрчөктө
Бала өскөн, чыдаган.
Алтайда ойто албаты
Өзүп чыккан, јуртаган.

Кайындар, кару сыйындар,
Эне кайынг, бай кайынг.
Тойдо, мүргүүл, јыргалда
Төрдө турар, төрт кайынг.

Кижиге кыс барганда
Уүре кайындар үдежер.
Ак көжөгө јанында
Ак кайындар келедер.

Ононг төрдин бажында,
Орыннын эки учында,

Каруулчыкты тургулаар,
Ырысту слер журтагар!

Айыл тунүгинен кайынгаш,
Мааны чылап элбиреер.
Бу айылда той-жыргал
Сүүнчилү көрүлөр.

Күүлечектер, күн-кудай,
Сүүшке сени жайаган.
Бүрүнкүй, капчал жеристи
Ак кайыгыс жарыткан.

Алтайына да бажырза,
Аржан суузынан амзаза,
Тагыл жанында кайындар,
Төрт талада тургулаар.

Кара күүнге, өлүмге
Жол бербейтен ак кайынг.
Качан да болзо алкышту
Кару эне, бай кайынг.

Баатыр тыттар ортодо,
Агарат ару кайындар.
Жажыл бүрлери элбиреп,
Жайканып олор турулар.

Алтайга агаштар жайаачы —
Айлаткыш, ойгор өрөкөн.
Кайынг агаш сүүнчининг,
Сүүштинг деп ол көргөн.

Эне кайынг жулугын
Эмге бодоп ичедим.
Тос кабайда бир тушта
Айса мен жайкалдым?

Айса менин оозыма
Тамган тату тамчылар?
Энем чилеп үстиме
Эңчейижет кайындар?

Кайындарым бар тушта
Сүүш, сүүнчи түгенбес.
Алтайым кеен жаражы
Артабас ла үрелбес.

Карагай

Өргөзө дө агажы
Өзүп келетен Алтай.
Өлтүрзе де калыгы
Өлбөй артар, о кудай.

Корымдары тенкейип,
Алыптар сөөгин жажырап.
Агаштары шуулажып,
Албатызын корулаар.

Олжочылар айдышкан:
«О каргышту бу не жер?
Калапту каанга багынбас
Кандый кезер немелер?»

Кандый кыйын оморды
Алтай жерин ундыдар?
Агаштарын, тууларын
Канайып оморго каргадар?»

Чөлдин бийи жакыган:
«Чөкөдөр керек оморды,
Агаштарынаң ол алзын
Ачу-корон кыйынды.

300 —
Карагайлар үренин
Каптарга жууп салыгар.
Кадын, Бийди жакалай
Калынжыда чачыгар.

Чочогойлордын үстиле
Жылангаш оморды айдагар.
Өдүги жок буттарын
Өрүмдей сайдыр кыйнагар»¹.

Кату атрак чочогой —
Жылангаш бут кандалган,
«Жаманысты таштагар!» —
Чочогойлор ыйлашкан.

Кумак жерге омор до
Бадай кезе базылган:
«Ачынба, көөркий чочогой!» —
Жайнулу үндер угулган.

Алтайын, жерин, агажын
Кем де кармап айтпаган.
Жылангаш буттар ол каны
Жолды кызарта будыган.

Онон ло бери Кадынды
Жакалай өскөн карагай.
Кижини канынын өнгиле
Будылган кызыл-кубакай.

Канысла бир агажыс
Жүрүмисти жылыткай.

¹ Алтай улусты олжолоп, өдүктөрүн уштып, карагайдын чочогойларынын үстиле айдазын деп Калдан каан жакыган. Ол керегинде кеп куучын Караколдын маймандарында жүрүп жат.

2 А. Адаров.

Кандый ла ачу ой келзе,
Жүрегисти жарыткай.

Кару агаш, карагай,
Кадын шуулайт жаныста.
Тенгериде толун ай
Бисти карайт тымыкта.

Карагайдын төзинде
Не отурым жаңыскан?
Онын жажыл бүринде
Салкын нени шыпшаган?

Айдуулга барган улустын
Айса ыйы угулган?
Карагай, кару карындаш,
Ундыба деп сураган?

Карагайыма жөлөнип,
Кайра ойди санандым.
Сен тирүде — бис тирү,
Алтайым, карагай агажым!

Мөш

Ак мөнкүлөр жакалай
Өскөн агару агажым!
Өштүлөргө жол бербес
Өлбөс бүткен баатырым.

Мөнгүн куйак жалтырап,
Мөштөрүм турат ажуда.
Бийиктерден аыктап,
Бисти сакыйт бойына.

Шибееденген ыйыктар,
Ширееленген жалаңдар:

Алтайыстың жаражы,
Алкыш берген агажы.

Ұренеерди Алтайга
Чачкан канатту турна.
Амыргыдый ол үнин
Берген слерге жажына.

Слерден эткен топшуурыс
Онын учун кожончы.
Слерден ойгон чөөчөйис
Онын учун ырысту.

Аргымак аттар кылдары
Жынкылдаган — жанарчы.
Өткөн өйди ойгозып,
Салымысты айдаачы.

Эрјине аттар соодуда
Туратан эди јанында.
Эр-алыптар јуулыжып,
Јыргайтан эди алдында.

Өштү келзе, удур
Јуулажатан күлүктер.
Өлбөйтөннинг јерине
Јүре берген кезерлер.

Јүс жылдары өткөнчө
Кангыл мөштөр турганча.
Јажыл бүрлери шуулажып,
Јанарларын айтканча.

Алтай улузым качан да
Мөш агажын кеспейтен.
Эрјинелү агаш деп,
Байлап оны јүретен.

Эмил сайлу кузугы
Азыраган улусты,
Тырмакту аңы, куштары —
Тойо јиген курсагы.

Тенкейишкен мөштөрим,
Тентирилип жыгылат.
Ороонго агаш керек деп,
Олорды мынанг апарат.

Јүрүм андый. Канайдар.
Јүс суракка каруу јок.
Јүрүминди де бер дезе,
Берерин. Кыйар јаның јок.

Төрөл јерин корулап,
Мында эрлер жыгылган.
Өрткө күйүп, кестирип,
Агаштарыс артаган.

Је мөштөристинг јанында
Јыңкылдаган топшуурыс.
Мунг жылдарды эзедип,
Јиилеп келген јангарыс.

Мөштинг кажы ла бүринде
Тизил калган сөстөрис,
Күн чогыла биригип,
Јарып күйген күүнибис.

Тепсенг ажу белинде
Тенкейижет мөштөрим.
Устимде бу көгөрип,
Сананатан көк тенгерим.

Агаштарым айпайып,
Алыптардый тургулайт.

Ороон-чороон ыйыктар —
Олор кайдаар баргылайт?

Јаңмырлу күнде јаблак
Ыжык берген агажым.
Изүде койу көлөткө
Јайып берзен, јажылым.

«Мөш агаштын бүрүндий
Мөңкү болзом кайдадым!
Мөңүн, алтын сырындый
Онбос болзом кайдадым».

Чиби

Јыдаларын көдүрүп,
Јылыжып барган черүдий,
Содон, содон бөрүктү
Солоон баатыр эрлердий

Чибилерим тургулайт,
Кечүлерди каруулдайт.
Капчалдарда карарат,
Түрген сууны корулайт.

Јажына јайды эзедет
Јажыл онбос бүрлери.
Ургүлјиден та келет,
Ургүлеген үндери.

Сенен эткен эдимдер
Јылу, кеен болотон.
Изү одын очокто
Көк чедирген ойноткон.

Сенен тамган чагана
Чалын ошкош суркурайт.

Икилинин кылдары
Онын учун жыгырайт.

Алтайымнын агажы
Кажызы ла агару.
Жажыл онын бүрлери
Кажызы ла жанарлу.

Олордын сөөг жаражы
Жүректеристи арутайт.
Кремльдин жанында
Чибилерис тургулайт.

Орооныста агаш көп,
Ончозынан сен жараш.
Ойгор улу тымыкты
Корулайдың, карындаш!

Аспак ла жойгон

Алтайысты кеелеткен
Аспак, жойгон агажым.
Айас та күнде шуулаган
Тилгерек, коо аспагым.

Жол ажыра колынды
Эрке чөйдин, жойгоным.
Жымжак, жажыл бүрингин
Жараш жыдын тынадым.

Булуттарла, салкынла
Үн алышкан агажым.
Санаамда ла канымда
Сенин үнин угадым.

Арчын жытту Алтайым —
Аспак агажы алтынды.

Айлаткыштын түбиле
Тил алыжып тургандый.

Агаштарыстын бүрлери
Антенна айса кем билет,
Олордын ару сөстөри
Жүректеристе эбелет.

Учы

Алтайым үстиле
Эмди де куштар учат,
Агаштар үренин
Олор эбире чачат.
Онын учун агаштар
Бүгүн шуулайт,
Жүрегимде мөнгү
Тайгалар турат.

Слерге быйан, тарал,
Бөөлјиген, күртүк,
Көрүк, тийин, агас,
Агару куш турна.
Слер тирүде
Агаштар өзөр жангыдан,
Туулар жемирилбес,
Суулар соолбос жажына.

Онын учун көзимде
Жылдыстар ойнойт,
Көксимде јеримнин
Чечектери кожондойт.
Агаштар үренин чачадым
Алтайым үстиле,

Куштар-санааларым
Учурадым
Жерим үстиле.

Январь, 1985

ОН ЭКИ ЖЫЛ ЈАНГАРЫ

Кире кожон

Он эки жыл эбирет,
Кажы ла жыл бир темдек.
Јүрүмисте берилет
Ундылбайтан бир белек.

Кажы ла жыл чырайлу,
Кажы ла жыл учурлу.
Эгчейгенче эбиреек,
Эбирбезеес, жүреерек.

Бир ырым, бир салым,
Туура канай турарым?
Јаң-кылыкла колбулу
Јайалганду жылдарым.

Јонымда, алтай айлымда,
Јопондо, өскө талада
Бу ла жылдар адалат,
Кайкадат ла танылат.

Тындулардан жылдарды
Јинји чилеп кем тискен?
Ургүлјиге эбирип,
Кандый јажыт экелген?

Јаш баланың жүрүмиле
Айса жылдар колбулу?

Уулчагымды сананып,
Учурдым үлгер канатту.

Чычкан жыл

Түжүм барда — чычкан көп,
Чычкан барда — түлкү көп.
Түлкү көптө — кызыл
 јакалар —
Кыстар сүүнип жаранар.

Алтын чылап саргарып,
Ашту кыралар жайылар.
Ашты алмар койдонып,
Тойу-ток жыл чыгар.

Жылдар бажында чычканак —
Көргүр, омок, санаалу.
Жаңы чыккан бу уулчак
Айса жакшы салымду?

Ол кабайда жайкалган,
Чычканак чылап чыңырган.
Тотоолоп тойу ажанган,
Жылу тынган, каткырган.

Он эки жыл эбирер,
Ойто ло чычкан жыл келер.
Кижинин жолунда
Олор та нени экелер?

Сеге бир жаш толды,
Чычкан жыл ырады.
Корон соокту кыш келди,
Уй жыл сеге ууланды.

Уй жыл

Уйды жылга кийдирген
Улу учур бар туру!
Ак сүдин ичирген
Азырап бисти ол жүрү.

Индустардын јеринде
Уй агару, байлу мал.
А бистинг јерде балдарга
Экинчи эне, билип ал.

Уй жылда уулчагым
Эки јашка барып јат.
Тардайганча сүт ичет,
Талбандап ол жүгүрет.

Бозу ошкош ол јобош,
Кере түжине јорголош.
Эжикте уй туудый,
Ай — сүттү аяактый.

Он эки жылдын бажында
Уй жыл ойто эбирер.
Тандакталган энгирде
Та неге жүрек мелиреер?

Эки јашту уулчак —
Эрлен-торлон балачак.
Бар жыл јет келди:
«Баатыр ба сен, эр?» —
деди.

Бар жыл

Кайдан келди бар деп жыл?
Жылдарга кем кийдирди?
Жылу жерде бир жоннын
Айса аңылу темдеги?

Жебрен корым түбинен
Бар сүрлери көрүнгөн.
Азулары кыылайып,
Аңдар базып келеткен.

Же бар жылды улузыс
Баатыр бек жыл дежет.
Тенгериде жылдызыс
Терезинен көрүнөт.

Бар жылда уулчагаш
Үчинчи жажын жажаган.
Бардый ол жалтанбас,
Айыл ичин аңтарган.

Айудан да коркыбас,
Аттан, уйдан айабас,
Ийтти, кискени истежер
Ийдезин чыгарар, кинчектеер.

Жаанап келзе жалтанбас,
Эр болоры айдыш жок.
Бар жылдыг темдеги
База ого једер ок...

Койон жыл

Жымжак, омок, ару жыл —
Койон жыл деп адалган,

Тынар-тындулар ортодо
Койон база макталган.

Ол омок, сергелен,
Ондый болгой жылдарым.
Эн ле амыр анычак,
Келбегей канду чак!

Төрт жашту уулчак
Койон жылын өдүп жат.
Койондый коркынчак,
Кокпондоп жүгүр жат.

Койондый ол чыйрак —
Секирбестен секирет,
Жүрүм ару, жараш, ак
Жаландый ого көрүнөт.

Койон жыл балдарга
Ырысту деп айдыжат.
Жылдыстар чылап жылдарыс
Жылыжат ла айланат.

Он эки жыл эбирип,
Ойто койон жыл келер.
Жүрегинди сүүндирип,
Жаңы күүлөр экелер.

Улуу жыл

Улуу дегени ол не ан?
Улус оны билер бе?
Жебрен жегис алдынан
Жедип келген неме бе?

Изүү жердин улузы
Дракон деп адаган.

Жердин-суунун элбизи —
Јети башту јеек јылан.

Бускаланду бу жылда
Јер силкинип туратан.
Тенгис ортодо туулардан
От чөйилип чыгатан.

Онын учун бу анды
Улус жылга кийдирген.
А уулчакта не болзын,
Јылга кире жүгүрген.

Кату жылдын учурын
Кайдан билзин көөркийек.
Онызы та кей куучын?
Јылдарыбыс айланзын!

Улуу жыл улу тынып,
Јер-телекей айланат.
Кайда да вулкан адылып,
Јотконду, тенгис анданат.

Јылан жыл

Јылдыс чылап мызылдап,
Јылан жыл келди.
Јылан чылап шыркырап,
Шуурган, салкын күүледди.

Јыланды да жыл эдип,
Өскө калык адаган.
Онын короны, эм, өлүм,
Оны улус байлаган.

Корон тилдү жабыстар —
Коп јайатан кату жыл.

Канады јок алмыстар —
Јылан чылап жылар жыл!

Јыланда база не болзын —
Јыл да болор учурлу.
Мында база бир темдеқ —
Бис билбейтен ағылу.

Јылан жылга уулчак
Јылбырт эдип кире берт.
Өтпөс јерден ол өдөт,
Кирбес јерден ол кирет.

Алты јашту уулчак
Ачаа билбес шулмузак.
Амыр туру жылан жыл,
Јажыттарга јол ачыл.

Ат жыл

Эрјине атты жыл эдип,
Элим, байла, тургускан.
Ак-јарыкты эбирип,
Адын улус мактаган.

Күн ойногон јалында,
Түн ойногон көзинде.
Түште болзо — канадыс,
Түнде болзо — најыбыс.

Алып баатыр тыныла
Аттың тыны бир эмей.
Канду јууга киретен
Кату өйди бис билбей.

Јакшы аттың сөөги
Чан јеринде калатан.

Жакшы эрдинг мөңкүзи
Хан јерниде јадатан.

Ат јалына јепшынып,
Элес эдет уулчак.
Кайкалду јаан јүрүмге
Алып баргай аргымак!

Јети јашту алмызак
Јерге чек токтобос.
Атка минип јарышса,
Аказынанг сондобос.

Кой жыл

Энем айдатан кой жыл —
Койго чыгымду жыл деп.
«Алтай-кудай, амыр
бер!» —
Сүт чачатан үрүстеп.

Айлыс, кийген
кийимис,
Алкышту кой эрјине.
Јымжак жылын
өткөнис —
Буру јок көөркийде.

Эбире турган жылдарда
Сенинг турар јеринг бар.
Ак быркан кудайга
Сени чөктөөр учур бар.

Кой жылда уулчак —
Койдый јобош, јалакай.
Сегис јашту балачак
Сергелен ле чыдамкай.

Жаргалбасты жартаарга
Жана болбойт кайракан.
Кажы талага учарга
Кажаганнан калыган?

Он эки жыл эбирип,
Ойто кой жыл келер.
Койдый јобош кылыкту
Эр болорын кем билер?

Мечин жыл

Мечин¹ ол кандый ан?
Кижиге? Же ол јерлик!
Айса көк жылдыстан —
Учуп түшкен ол кийик?

Изү јерде, јыштарда
Өзөт ол ангычак.
Индустардын јангында
Кудайга јуук танмачак!

Алтай улус мечинди
Кижиге-кийик деп
айдатан.

Јебрен бистин јолыста
Бу карындаш ундылган.

Түштүктин изү јыштары
Түжиске кирет кезикте.

¹ Мечин — кижиге-кийик, обезьяна. Алтайлап мечин жылдыс. Оны орустап «Созвездие обезьяны» деп адап јат. Айдарда, обезьянаны кижиге-кийик деп јастыра көчүрүп јадыс. Онын ады — Мечин.

Такаа жылда уулчак —
Пөтүк ошкош согушчаг.
Эр кеми жеткелек,
Кылыгы дезе кыжыраг.

Он жаштулар жуулышса
Пөтүгештерге ол түнгей.
Чур-чуманак эбире
Ойногой ло жеңишкей.

Ийт жыл

Он эки жыл эбирет,
Эмди ийт жыл кирет.
Кижининг чындык нажызы
Килемжилү ол келет.

Эжигине ол жадып,
Ээзин ол каруулдайт.
Карануй түнде көс көрүп,
Үрет, туу жырап уйуктайт.

«Кижини мында
каруулда»¹ —

Кудай ийтке жакарган,
Же ийт уйуктап каларда,
Эрлик өлөр тын салган.

Мөңкү жүрер кижини
Өлөр эдип жайаган.

¹ Алтай калыктын кеп куучыны аайынча «Кудай кижини балкаштаң эделе, ого өлбөс, мөңкү тын бедреп барган. Ийти каруулда деп арттырып салган. Ийт уйуктап каларда, Эрлик келеле, кудайга өчөжип, кижиге өлөр тын кийдирип салган. Онын учун ийти кудай кармаган».

Онын учун ийтти
Кудай кату кармаган.

Өлбөс мөңкү тынысты
Алдырганына карыгат.
Жайаачы кудай келерин
Эмезе ол сакып жат?

Ийт жылда уулчак
Жана болбос чыйрак.
Ийттий ол чыдамкай,
Санаазы омок, жалакай.

Какай жыл

Какай жылдын темдеги
Качан да болзо, ырысту.
Какай жылда журт туткан —
Качан да болзо балдарлу.

Чур чуманак өс жадар,
Чук жадар, омор нак.
Ады-чуузы жарлалар,
Ого келер улу мак.

Же жерди ырган какайда
Жеткер бары ундылбас.
Кандый да жылда кижини,
Өлүм келзе ылгабас.

Азулары кыылайып,
Какай турат кышкыда.
Ак карлар айланып,
Апарат кандый жылдарга.

Карлу көзнөк өткүрө
Карайт арык уулчак.

Он эки жажы кирерде,
Оны кыйнайт көп сурак.

Карангуйда теңкек туу
Какай ошкош көрүнөт.
Суркураган көк жылдыс
Онын көзиндий билдирет.

Уч жаңар

Үргүлжинин жолыла
Үүрлү жылдар эбирет.
Кажы ла жыл темдектү —
Карыкчал, сүүнчи экелет.

Јүрегисте темдек бар,
Јарты јок шимирттү.
Једерге күч санаалар
Једип келет кыймыртту!

Он экинчи жыл кирер
Јажында ол јеткерлү.
Ого эмди кем бүдер?
Јүрүминг јүр эрчимдү.

Је кажы ла жыл агару,
Јара темдек ондо јок.
Кижиге јүреги каралу —
Онон кыйар арга јок.

Јылдарда база не болзын,
Јылдыстардый жылыжар.
Јуу-чак ла болбозын,
Јүрүм јенер, јарыжар.

Эбирилиш он эки жыл,
Ончогорды уткыйдым.
Кажы ла жылда жакшыны
Качан да болзо, сакыйдым.

Улүрген ай, 1985 жыл

АЛТАЙДЫҢ ТАШТАРЫ

Кату ташка адын бичип,
Кандый көөркий чырмайды?
Канча чактар өдөлө,
Кайказын деп сананды?

Тоолу сөстөр, көп эмес,
Тондолот олордын учуры,
Санаага ийде ол берип,
Салымды ичкери учурды.

Жылым таштар жүзинен,
Жылдар ажыра сөс жедет.
Алып-Манаштын чырайы
Айланбастан көрүнөт.

Таштары куучындап баштаза —
Судурдын сөзин таныырың.
Кайалар кожондоп баштаза,
Жангардын үнин угарың.

Баатырлар сөөгин базырган
Корымдар нени ле куучындаар,
Ол таштарды кем салган,
Колдор жылузынан танылар.

Кайда сөстөр бичилген,
Кандый кижги кереези?
Келер өйлөргө жетирген,
Байла, онын нерези.

Таш тайгалар үниле
Тамыр суулар жанарлайт.
Алтайдын чагкыр таштары
Өткөн жүрүмди куучындайт.

Январь, 1986

Јангы күүлер

ОН ЭКИ АЙ

(Бир түрмөк сонеттер)

Он эки ай — он эки кара куу,
Он эки ай — он эки ак куу.
Он эки ай — он эки жайну,
Он эки ай — он эки күү.

Он эки ай — ончозы куулгазын,
Ончозы жаантайын ойто бурылзын.
Је олорло кожо кускун келет.
Одым өчти. Ол нени сезет?

Айлымды эбире куулар конды,
Айса олор түжимде болды?
Куу болуп кускун кубулды?

Он эки ай эбирет, айланат,
Он эки куу ойто ло учат.
Эске аладым, жайнап сурайдым.

Чагаан ай

Эске аладым, жайнан сурайдым,
Слер келигер, кайран кууларым.
Он эки айды канатка салдым,
Омок жаңарла ойто учурдым!

Чагаан айым чакырап та турза,
Ак кырула ороп то салза,
Көксимде кожонду кылдар,
Көөркийиме кару жаңар...

Ак карлар чакырт ла чакырт...
Анда кыстын жеңилчек базыды.
Жаңыган колы — куунын канады.

Кирбикте бистинг ак кыру,
Бис бойлорыска кандый кару!
Же сенинг колынг соокко тонгон.

Кочкор ай

Же сенинг колынг соокко тонгон,
Изү тынышла олорды жылыткам.
Койлорымды канай жылыткам?
Кочкор айда не ыйлагам...

Тегерик мүүстү тегкек кочкор,
Тегериге жуук сүмерде турган,
Карлу жотконног качкан койлор,
Карганаларда жажын калган.

Шуурган өткүре бис басканыс,
Койлорысты жүк арайдан тапканыс.
Булут өткүре шунгуп учкан ай.

Кызыр байталга јал арттырбас,
Кыс кижиге төш арттырбас,
Ой, калапту соок кочкор ай.

Тулаан ай

Ой, калапту соок кочкор ай,
Сыныгып, сыгырап ол ыраган,
Јагарып чыкты тулаан ай.
Ичегенин айу мендеп таштаган.

Сеге толгон он јети јаш,
Эриген јылуга тон агаш.
Чырайында сенин эрке күлүмји,
Јүрүмди эркем сүүнчиле кемји.

Тулунду улус үйде отурбас,
Тырмакту ан ичеенде јатпас,
Јастын айы, ой, тулаан ай.

Кар кайылат каран шүлүрөп,
Сөстөр өртөйт жүректе күйбүрөп,
Јас кандый јайнулар экелди?

Кандык ай

Јас кандый јайнулар экелди?
Карлагаш учат канаттары сыгырап,
Көлдөр ойто ло көгөрип келди,
Агырлар чуркурайт ачу анкылдап.

Түженип барзам, тунүгим үстиле
Ак куулар куркулдап учкан,
«Өскө јерлерге уча берели,
Уча берели» — деп, олор айдышкан.

Алтайым таштап мен барбазым,
Айланып јаныгар, агару кууларым,
Олордын кийнинен мен кыйгыргам.

Јүзүн өнгү чечектерлү меестен,
Јүүлтүп ийгендий јараш јерден,
Јүгүри түшкен, нени сакыган?

Күүк ай

Јүгүрип түшкен, нени сакыган?
Күүктин үнинен бүрлер јайылат,
Күн алдында Алтайыс јажарат,
Јүрегин күүктеп, јерин ајарзан!

Эки турна бийелейт ол саста,
Экү бис ологго түңгей ол јаста.
Бирүзи уча берер куркулдап,
Экинчизи артар калактап?

Түш јеримде мен шунуп учадым...
Түрген учушта буулат тыныжым,
Калак! Кайыр ташка согулдым!

Турна болзобыс кайдарыс,
Јергелей сыылаар эди канадыс.
Не көрөдин, көөркийим, карыгып?

Кичү изү ай

Не көрөдин, көөркийим, карыгып?
Эриндерин сенин кызыл чечектий,
Эркелү сөстөр јажыдын билгедий.
Јажырба дейдим, јүрегим

кыйгыртып.

Тайгада бис көчүп жүргенис,
Жаблак мөштө оду эткенис.
Жаңмырга өткөн кийимис кургадып,
От жанында отурганыс сананып.

Удабас бис өлөнгө түжерис,
Өлөңчилер жуулыжар жалаңда,
Кожондор жаңгыраар жажыл аркада...

Быжыл мен үренип барарым,
Сени мында артыр саларым,
Кызыл-Таш жанында, тымыкта...

Жаан изүү ай

Кызыл-Таш жанында, тымыкта,
Кыс бойыңды чек жаш тушта
Кууларым куркулдап айланган.
Эркемниң каткызы угулган...

Чалгылар сүүнчилүү шуулаган,
Көк өлөң толголып жыгылган,
Чечектерим кезе чабылган,
Жаштары чалгымда арт калган.

Адарулар күүлежип айланган,
«Чечектерис кайда?» — деп сураган.
А чалгылар карамы жок шуулаган.

Айас түнде азып жүргенис,
Жажыл обоо жанына келгенис.
Сөзисти ай, агаштар тыңдаган.

Куран ай

Сөзисти ай, агаштар тыгдаган.
Куран тымык аркада багырган,
Сүүшке күйүп ол мантаган.
Мени санаам та кайдаар апарган?

Чечектен, өлөңнөн обоолор
Тенкейет кобыда, жалаңда.
Каруузышкан кайран кожондор
Артып калган анда жажына.

Өлөңлө жапкан чадыр өлөңсү,
Кыс бойы жараш ла чечексү.
От өлөңдү ой — ол куран ай.

Ишке колдорыс шилтеп, торсогон...
Же жүректерис керсү, ару жаш,
Билбеген кандый да каралаш...

Сыгын ай

Билбеген кандый да каралаш,
Сен, кайраным, кару карлагаш.
Сары бүрде жалбышта агаштар,
Амыр бербейт кандый санаалар?..

Турналар жуулат саста чуркурап,
Куулар учат теңериле кайкалап.
Куштарым жанат изү талага,
Сыгындар эдет чанкыр тайгада.

Олордын үнинен бүрлер төгүлет,
Ажын жуунат. Ойин мендедет.
Карыгып арттын айлын жанында.

Жакшы болзын, төрөл тууларым,
Кожонду аккан, түрген сууларым,
Кару кызычак! Кайран карлагаш!

Улүрген ай

Кару кызычак! Кайран карлагаш.
Ай канатту ак кууларым.
Түжиге киригер, түш те болзо,
Жолыма көригер, ыраак та болзо!

Жарты жоктон та не коркыгам?
Жапсып сеге мен жайнагам!
Кыс айткан: «Ундып саларың,
Качан да сен кайра жанбазың».

Улүрген ай. Үрген салкындар,
Үзүлип учкан сары жалбрак.
Айса мен жүк ле жалбрак?

Алтайдын агажынан айрылган,
Ак жарыкла учуртып ыраган?
Жүрегин мыны канайып айлаткан?

Күчүрген ай

Жүрегин мыны канайып айлаткан?
Жүрүм мындый деп кем сананган?
Жерис өскөрбөс ол бойы артар,
Бис өскөрдис, оны канайдар?

Эмди Алтайда суулар тонгон,
Күчүрген ай куйунла ойногон,
А мен лекцияда отургам,
Москвада сени санангам.

Соокто колунды кем жылыдар?
Жаканда, чачынга ак кырулар!
Эски меелейимди кийип жүр.

Ондо колымнын жылузы арткан.
Айса сеге кем сөс айткан?
Күүнунг жандырган күчүрген ай!

Кышкы куран ай

Күүнунг жандырган күчүрген ай,
Күүним жанарткан куран ай.
Куран мүүзин жылытат тууларда,
Кем де сүүжин жылытат мында.

Күүни кату бу таш тала,
Ойгор, улу бу таш кала¹
Чымалы уйазынды кыймыртта,
Мен де чымалыдый жаш бала.

Жуу болгон. Мен оорыгам,
Сары бүрге көрүп ыйлагам.
Адам отурган менин жанымда.
Түш жеримде, та кажы Алтайда...

Ончозы кече болгон немедий,
Ончозы агару чын кереестий.
Оноң бери одус жыл өтти.

Айлар — куштарым

Оноң бери одус жыл өтти.
Одус катап он эки ай эбирди.

¹ Кала — город.

Он эки айым — он эки ак куу
Куркулдап кайдаар уча берди?

Кажы талада жүрет кууларым?
Кайдаар учат кару куштарым?
Кажы ла жыл озор эбирет.
Куунын ордына кускун да келет!

Je жем алып болбой ол акшыйт.
Jүр, тартыш деп жүрүм жакыйт.
Сен жараш, жаш деп сезедим!

Он эки ай — он эки ак куу,
Он эки ай — онбос алтын күүк.
Jүрүм бар да тартыш ла сүүн.

Ноябрь, 1985

ЛЕНИНГРАДТЫН КУЛЕР АТТАРЫ

(Бир түрмөк сонеттер)

I

Күлер аттар карайлап,
Күрлер учында токтогон,
Жалдарында салкын ойногон,
Сыгырып, араай калактап.

Кандый жердин аттары
Уйгенди үзе тарткадый,
Ойлоп жүрүп калгадый,
Темир күрде токтоды!

Күлер эдип оларды
Кандый кижн кубулткан?
Ман бажында тогырган?

Аттар элкем јайымга,
Талай окшогон јаратка,
Күнге удурч ураган.

II

Күнге удурч ураган
Темир туйгактар тизиреп,
Ат-нере, јенү бедреп,
Аргымак ичкери мантаган.

Күлер атту кайракан¹
Керептерин талайга мендедип,
Европаны мынаг кезедип,
Улу ороонын башкарган.

Онын јалтанбас санаазы
Ойгоскон озодо бистерди,
Мендеткен бүгүнги күндерди,

Петрарка кудайлык сонеди,
Ўлгерлеп салган сөстөри.
Јүрегимди кайкаткан.

III

Јүрегимди кайкаткан.
Ойгорына онын јарыдым.
Сонет. Јагар јайадым,
Ондо күүним айдылган.

¹ Петр I-й. Ого тургускан памятник.

Темир аттар карайлап,
Бүгүн кайдаар жүткиген?
Кандый талага мендеген?
Санаалар келет кыймырап.

Алтай да аттар Неванын
Жарадыла база мантаган,
Же истери мында артпаган.

Олор кайда: кем билер?
Оны кем ойто эбиртер?
Санангам неге жайналып?

IV

Санангам неге жайналып,
Канду, калжу өйлөрдн,
Одыбыс өчкөн күндерди,
Жүрүмди жүрдис жалынып...

Бистин жайнулу үнисти
Өрөги кудай укпаган,
Корып бисти албаган.
Калын журтысты чак үсти.

Чек жоголып каларынан
Россия бисти корыган,
Унибис күүнине томылган.

Нева-сууны жараттай
Базып барадым унчукпай.
Ончозын канай ундыйтан.

V

Ончозын канай ундыйтан.
Бу кайкамчыл жарашты,

Жүрекке кару таланы?
Кижиге жаңгыс алкайтан!

Неванын таш жарады,
Толкулар тоң согулат,
Кандый да үндөр угулат.
Кем адымды адады...

Пушкин баскан бу жарат,
Наталинин мында истери,
Өлбөс сүүштинге кебери.

Бүгүн ойто ло жайнадат,
Жүректи өртөйт, кайкадат,
Кече болгон немедий...

VI

Кече болгон немедий.
Өйди неле кемжийтен,
Өлүмди канай сезетен?
Пушкин качан да өлбөстий.

Кудайлар көп — тоозы жок,
Кудайдай Пушкин сок жаңгыс,
Онын сөзине жарыйдыс,
Же жүрүмүн үсти жаңгыс ок.

Липа агаш жанында,
Кара-сууда аркада,
Эмди ончозы кыймыртта.

Үлгерлер жаңгыс шымыртта,
Жүрегисте омор уйалайт,
Үргүлжиге кеен кереестий.

VII

Ургүлџи кеен кереестий,
Уйеден уйеге улалат,
Күн чогындый жарыдат,
Олүм качан да жөнбестий.

Кинчеги жок жеристе
Кижиге ан да карындаш.
Же жолыста кан ла жаш!
Кинчек айса ойисте?

Шыразы жоктон үлгерди,
Шыпшажы жоктон сөстөрдү
Поэт канайып табатан?

Чечеги жок жас па ол?
Ченелте жок сүүш пе ол?
Поэт айладып, алкайтан.

VIII

Поэт айладып алкайтан...
Ак түндөр келип жат,
Алтайым мында саналат.
Жүрегим та нени сакыйтан?

Алтайымнын аттары
Ичкери чурап карайлайт,
Кайдаар олоп амадайт,
Күнге чагылат жалдары.

Эрмитажтын кайкал залында
Жадыры олоордын бирүзи,
Жеримнин магы, нерези!

Элим сүүген эрјине
Базырыктаг чыккан
аргымак —
Алтайыста мөнгү мак.

IX

Алтайыста мөнгү мак.
Алтын үйгени мызылдап,
Алып келди айылдап,
Је өдүп калды канча чак.

Өткөн өйлөр көзиме
Кезе көрөт, канайдар?
Бис уйан деп кем айдар?
Бүдеринг бе сөзиме?..

Үч мунг жылга, билигер,
Үзүлбей арткан калыгыс,
Соолбой соккон каныбыс.

Ончозын эмди керелеп,
Өйди кайра мергедеп,
Учуртып келди аргымак.

X

Учуртып келди аргымак.
Санаамды менинг түйметти,
Ширтеп көрөдим жүрүмди...
Кайкамчылу тундер ак.

Уйуктап болбой отурым.
Темир күрлер тенкейет,
Керептери онон өткүлейт.
Кемди бүгүн сакыырым?

Каандардын кеен города,
Революция темир кабайы —
Ленинград түниле иштенет.

Түни жок ак тагда,
Жүрегинди сен тыгда.
Ол экелер жангарды.

XI

Ол экелер жангарды.
Жүрүмисте, сүүжисте,
Ижисте, келер ойисте
Күйдүрер өчпөс жалбышты.

Кышкы өргөө жанында,
Таня, сеге жолыккам,
Ларинаны мен таныгам...
Ырызым менин та кайда?

Таныш эмес жаражай
Жайгы садта отурган.
Блокты айса сакыган?

Карузыган бир көөркий
Катап бери келбеди,
Жүрегим түнгей иженет.

XII

Жүрегим түнгей иженет.
Канайдар оны жылдарды?
Сүүштин күри оодылды,
Кечүчизи жок ой келет.

Ол жаратта ол арткан,
Бу жаратта мен арткам.

Бир де кечү таппагам —
Жүстер тоолу күрлердег.

Жүректен күрди жүрекке
Өлбөс сүүш салатан,
Өскө оттор жарыйтан.

Ол күрлерди кезикте
Бойыс өртөп саладыс.
Же сүүш оны бедрейт.

XIII

Же сүүш оны бедрейт.
Кечүзи жок артадыс.
Күрлер тудуп болбойдыс.
Салым бисти мекелейт.

Алтын башту Исаакий,
Азыйда жанында туратам,
Айдышканды сакыйтам.
Меге бүгүн алкыш ий.

Чанкырзымак ак тенери,
Чактардын кеен кебери.
Жабыс булуттар чубажат.

Ленинградтын күлер аттары,
Күлер олордын жалдары.
Оны канай тударым?

XIV

Оны канай тударым,
Санаа жүрегим түймедет,
Сүүгеним удура келедет,
Ырысты канай табарым?

Озогызын сананзам,
Он эки жайзан көрүнөт,
Бичигин элчи экелет:
Ырыс па ол айлатсам?

Өткөн казыр өйлөрдү,
Өскөргөн кайкал жүрүмдү,
Ончо жанынан санандым.

Пушкин сүүгөн оромло,
Ленин өткөн жолдорло
Ленинградла базадым.

XV

Күлөр аттар карайлап,
Күнгө удура чураган.
Жүрегимди кайкаткан...
Санангам неге жайналып?

Ончозын канай ундыйтан?
Кече ле болгон немедий,
Үргүлжи кеен кереестий,
Поэт айладып алкайтан.

Алтайыста мөңкү мак,
Учуртып келди аргымак.
Ол экелер жагарды,

Жүрегим түнгей ле иженет.
Сүүш жаантайын бедрейт.
Оны канай тударым?

Апрель, 1986

ЈАСТЫҢ ЭЛЕСТЕРИ

(Бир тизим сонет-јаңарлар)

Надеждага учурлап турум

I

Јас келет. Јажарат кыр-арка.
Мен де айса јеримде Петрарка?¹
Јаңардын жалбыжында жүредим,
Лаурага² сени тундейдим...

Је сен, көөркийим, Лаура эмезин,
Мен де, билерим, Петрарка эмезим.
Кайкайдым бу јастын элезин,
Ол јайнуны кемге де бербезим.

Сананып сонет тизедим тизимге,
Јүректен учат куш-јаңар жүрүмге.
Поэттин сөзи артар јажына.

Генуянын кайкал өргөө-садында,
Алтайдын јебрен чаңкыр
тажында.
Јастын бир элези јылт этти.

II

Јастын бир элези јылт этти,
Чактар өткүре поэт үнин экелди.
Ак санаа күннен күйген
јарыткыш,
Ол от өчпөс, күн бар да, о, алкыш!

¹ Петрарка — улу итальян поэт.

² Лаура — туујынан келген кыс.

Чадыр айылда өскөн бойыма,
Ичкери баскан кайыр жолымда
Сен туштаган чечектий жайылып,
Карлар түшкен салкынга жайкалып.

Менин эжим, канадым, кайраным!
Карузып сеге мен нени айдарым?
Сен меге ак-жарыкта сок жагыс.

Мен жылдарды кайра тартадым,
Ол элеске, ол жаска туштайдым.
Жүрегимде карузыш ла ару сус.

III

Жүрегимде карузыш ла ару сус.
Бу сеспей калган бир жазыс?
Санаамда сен чаңкыр ыраактан
Меге сүре ле удур кел жаткан.

Кенете кар жаады бу жаста,
Турналар кыйгырат ол саста.
Карга кызыл чечегим энгилет,
Каргаа картылдап, нени белгелейт?

Ак карлар, кызыл чечектер,
Эркелү эзедер ле сергидер.
Же карлар мөлтүрөп кайылат.

Чечектерим баштарын көдүрөт,
Тамчылар жалбрактарда мөлтүрөйт.
Көксимде менин ойлөр, санаалар.

ЈАСТЫҢ ЭЛЕСТЕРИ

(Бир тизим сонет-јаңарлар)

Надеждага учурлап турум

I

Јас келет. Јажарат кыр-арка.
Мен де айса јеримде Петрарка?¹
Јаңардын жалбыжында жүредим,
Лаурага² сени тўндейдим...

Је сен, көөркийим, Лаура эмезинг,
Мен де, билерим, Петрарка эмезим.
Кайкайдым бу јастын элезин,
Ол јайнуны кемге де бербезим.

Сананып сонет тизедим тизимге,
Јүректен учат куш-јаңар жүрүмге.
Поэтинг сөзи артар јажына.

Генуянын кайкал өргөө-садында,
Алтайдын јебрен чаңкыр
тажында.
Јастын бир элези жылт этти.

II

Јастын бир элези жылт этти,
Чактар өткүре поэт үнин экелди.
Ак санаа күннен күйген
јарыткыш,
Ол от өчпөс, күн бар да, о, алкыш!

¹ Петрарка — улу итальян поэт.

² Лаура — туујынанг келген кыс.

Чадыр айылда өскөн бойыма,
Ичкери баскан кайыр жолымда
Сен туштаган чечектий жайылып,
Карлар түшкен салкынга жайкалып.

Менин эжим, канадым, кайраным!
Карузып сеге мен нени айдарым?
Сен меге ак-жарыкта сок жаңгыс.

Мен жылдарды кайра тартадым,
Ол элеске, ол жаска туштайдым.
Жүрегимде карузыш ла ару сус.

III

Жүрегимде карузыш ла ару сус.
Бу сеспей калган бир жазыс?
Санаамда сен чанкыр ыраактан
Меге сүре ле удура кел жаткан.

Кенете кар жаады бу жаста,
Турналар кыйгырат ол саста.
Карга кызыл чечегим эңилет,
Каргаа картылдап, нени белгелейт?

Ак карлар, кызыл чечектер,
Эркелү эзедер ле сергидер.
Же карлар мөлтүрөп кайылат.

Чечектерим баштарын көдүрөт,
Тамчылар жалбрактарда мөлтүрөйт.
Көксимде менин өйлөр, санаалар.

ЖАСТЫҢ ЭЛЕСТЕРИ

(Бир тизим сонет-жангарлар)

Надеждага учурлап турум

I

Жас келет. Жажарат кыр-арка.
Мен де айса јеримде Петрарка?¹
Жангардын жалбыжында јүредим,
Лаурага² сени тўндейдим...

Је сен, көөркийим, Лаура эмезин,
Мен де, билерим, Петрарка эмезим.
Кайкайдым бу жастың элезин,
Ол јайнуны кемге де бербезим.

Сананып сонет тизедим тизимге,
Јүректен учат куш-жангар јүрүмге.
Поэттин сөзи артар јажына.

Генуянын кайкал өргөө-садында,
Алтайдын јебрен чаңкыр
тажында.
Жастың бир элези јылт этти.

II

Жастың бир элези јылт этти,
Чактар өткүре поэт үнии экелди.
Ак санаа күнненг күйген
жарыткыш,
Ол от өчпөс, күн бар да, о, алкыш!

¹ Петрарка — улу итальян поэт.

² Лаура — туујынанг келген кыс.

Чадыр айылда өскөн бойыма,
Ичкери баскан кайыр жолымда
Сен туштаган чечектий жайылып,
Карлар түшкөн салкынга жайкалып.

Менин эжим, канадым, кайраным!
Карузып сеге мен нени айдарым?
Сен меге ак-жарыкта сок жангыс.

Мен жылдарды кайра тартадым,
Ол элеске, ол жаска туштайдым.
Жүрегимде карузыш ла ару сыс.

III

Жүрегимде карузыш ла ару сыс.
Бу сеспей калган бир жазыс?
Санаамда сен чанкыр ыраактан
Меге сүре ле удур кел жаткан.

Кенете кар жаады бу жаста,
Турналар кыйгырат ол саста.
Карга кызыл чечегим энгилет,
Каргаа картылдап, нени белгелейт?

Ак карлар, кызыл чечектер,
Эркелү эзедер ле сергидер.
Же карлар мөлтүрөп кайылат.

Чечектерим баштарын көдүрөт,
Тамчылар жалбрактарда мөлтүрөйт.
Көксимде менин өйлөр, санаалар.

IV

Көксимде менин ойлор, саңаалар,
Тенериде кызыл тагдак салаалар.
Жаскы күнге карлар кайылат,
Же карыкчал кары кайылбайт...

Жүрегим менин кызыл-от чечек,
Жүрүмненг меге эмди не керек?
Ончозын мен көргөм, көөрөгөм,
Карузыш билгем ле өчөткөм.

Кызыл талдый сен коо болгон,
Түндий чачын түрүлип толголгон.
Сен келген кажы таладан?

Жас ла кыш сүүш ойногон
Олордын жажыдын кем ондогон?
Айса түшкенг кызыл тагдактан?

V

Айса түшкенг кызыл тагдактан?
Айса чыкканг көбүктү талайдан?
Сеге мен канайып жолыккам?
Жебрен түштер өткүре сакыгам?

Эки талайдын сен толкузы,
Эки элдин көөркий балазы.
Адан жажыл Өгүсте чыдаган,
Эненг орус-чеченнен таркаган.

Же сен алтай ок ло баладый,
Абайда, Маймада чыккандый.
Кару сеге менин ас калыгым.

Кату сеге јерлик кылыгым,
Јүректе, јүрүмде не сакылта?
Чечектеп јаткан кайран Алтайда?

VI

Чечектеп јаткан кайран Алтайда?
Јүрүм элес бу ла чалында?
Күн чогына јарыган сен чечек,
Кайраным, карузышты чеберлеек.

Мен кем? Јебрен көчкүн калдыгы,
Түнкүлдеген түнгүрдин табыжы.
Ээр јастанган алып эр эдим,
Эзелбейт та кайдан көч келдим.

А бүгүн мен сонеттер чүмдейдим,
Ак-јарыкка жаңы күүн ийедим.
Сүүште, јайнуда мен јүредим.

Күүним күйүп сүүбегем бе мен,
Күн алдында јараш эмезин бе сен?
Биске де кудай бийик сөс берген!

VII

Биске де кудай бийик сөс берген.
Јебреннег кожоңыс јет келген,
Кудайга учкан кам ийик айланып,
Ойгор ондогон јүрүмди айладып.

Бис көп јастар, эркем, көргөнис,
Кажы ла јасты бис сүүгенис.
Ак кар, јажыл бүрлер, тегери —
Кандый ырыс мыны көрүп јүрери.

Көстөрүңде сенин жастың сезими,
Кеен күүнүң айдылбас тереңи.
Сананзам, сен ол ло жаш бойың.

Нени шымырайт биске ак кайың?
Жалбрагында тамчылар мөлтүрөп?
Карлу бүрүңде күүктери
күнжүлдөп?

VIII

Карлу бүрүңде күүктери
күнжүлдөп?
Жүрүмди айса көкидип мекелеп?
Карлар чылап жылдар кайылат,
Кеткин куштардый айлар айланат.

А сен бу ла журтыңды кичееген,
Иштеген, сүүген, иженген.
Уйкузы жок түндөр де билип,
Коронды ла эмди колой ичип.

Кийим јунушка куужайган
колыңды,
Балдарыңды, мени кичееген
бойыңды
Абакай-мадоннадан бийик
көрөдим.

Јүрегимде ол жасты мен сезедим,
Эрјине чилеп оны алып јүредим.
Оңдо сенин оңбос жаш кеберинг.

IX

Оңдо сенин оңбос жаш кеберинг.
Је жылдарды кайдаар эдеринг?

Тоорчык жангарлайт жажыл аркада,
Жүрегис жайнайт ажунын бажында.

Сиреньнин оошкы чечегинде карды
Силкип ийзем, түжүп ле калды.
Карыкчалды канайып түжүрерим?
Канайдар оны алып ла жүрерим.

Жас түнгей ле жүрүмде эркидейт,
Жерим ойто ло жаркынду чечектейт.
Жажыл бүрлер шуултынын
жаражын,

Бисти анда кемдер бедрейт?
Көк тымыктаң не үндер
келгилейт?
Мен сезедим Алтайымнын
алкыжын.

Х

Мен сезедим Алтайымнын
алкыжын.

Улу өйдин кеберин, тыныжын.
Меге жебрен Эллада түжелет,
Токиодо алтай кыстар көрүнөт.

Канча жерлерди мен өт келгем,
Оноң жаңыс ла сүүжим экелгем.
Жолдорго сен сакып караган,
Жоксынып энчикпей мени сакыган.

Сен, көөркийим, нени сананган?
Күнүркеп сен айса кыйналган?
Мен айлыма жангарлу жанатам.

Коптогоны, кайдалык, коптогой,
Жүрүмде чын сүүнчи ойгонгой.
Жүрүмнөң мен нени сурайтам?

XI

Жүрүмнөң мен нени сурайтам?
Каргабайлы, карыкпайлы деп
айдатам.

Кар мени сергидер качан да,
Чечектер эзиртер жажына.

Мениң озор калганчы жабынчым,
Андый эмес пе, улу жайаачым?
Эзин келет куштар канадынан,
Улгер келет сүүштөң, шырадан.

Чөрчөктөн келген ол не жаражай?
Чөкөбөй мактайт оны алтай кай.
Ол сен болорың ба, кайраным?

Айса мен өткөн жебрен чактарды
Эбиргем ак-жарыкты, Алтайды
Сениң кут-сүнееңди бедреп?

XII

Сениң кут-сүнееңди бедреп?
Келеринди каран сезип, белгелеп?
А сен жуугында болгон эмтиринг,
Бийдинг суузынан ичтиринг.

Карлу куйун да болгон жолыста,
Карануй тун де турган санаада.
Бүгүңги чилеп яс келетен,
Көк тоштор оодылып түжетен.

Сен көрөтөн ойто ло ырысту,
Кайраным, мен эмейим бурулу.
Капшай адат, ой, жаскы тан!

Туулар турат ак туманду,
Суулар мендейт кожонду,
Олорды кем тудуп алатан?

XIII

Олорды кем тудуп алатан?
Ол кысты кайдан табатан?
Кокырлу, ойынду ол тала,
Коо сынду жараш ол бала?

Жок, сен ол ло бойың бу мында,
Жаскыда кайыңдар жанында.
Көстөрүңде сүүштин тереңи
Караңуй, же жылу, эрке тенгери.

Карузыган сениң чырайың,
Качан да өчпөс ол тандагың
Күүнимди арутап жарыдат.

Жүрүмге незин тегин комыдаар?
Жүректин арузын, чындыгын
коругар.
Ончозы көзистин алдында.

XIV

Ончозы көзистин алдында —
Ак сүмерлер он жанымда.
Бу айса бүгүн соок кыш?
Же ого до айдарыс алкыш.

Жабыста жажыл бүрлү агаштар,
Чечектери жайылган жалаңдар.
Кайран жас эжикке жет келди,
Кайкалду элести ол экелди.

Сол жаныста туулар таскыл,
Күнге күйген өлөңдөри кызыл,
Күс туру ба деп санандым.

Же көрзөм жабыста жажыл жай,
Ырысту жүрүм мында жайалгай.
Жүрүмим менин бир жанар.

XV

Жүрүмим менин бир жанар.
Сен онын учар эки канады.
Кайдаар да мен мынан жүткизем,
Жүрүмистин бу мөңкү жарады.

Бис эжер куштый учадыс,
Бис эки жажыл агаштый турадыс.
Жаскы кар кенете жап этти,
Жаш баланын ыйынды көрүнди.

Жас келет. Жажарат кыр-арка,
Алтайымда мен де Петрарка.
Мен де бийик, жараш салымду.

Бир түрмек сонеттер жазадым,
Айланайын, сеге учурлап жайадым,
Арттым өлгөнчө быйанду.

Май—июнь, 1986

Өлүмдү жуунунг сыстары

ЖУУДА БОЛБОГОМ

Жууда качан да болбогом,
Жуу туку качан божогон.
Же эмди де түңгей ле
шыркалар
Эмдиге сыстап онтогон!

Ол кайдан келген шыркалар?
Ол жаш туштагы шыралар!
Өскүстин уур салымы,
Өдүги жок басканы.

Жуу өлтүрген бала туш,
Жуулбас оодык телекей.
Освенцимде балдардын
Кыйыны неле кемжилгей!

Жуудан жанган жуучылдар
Жылдын жылга там астайт.
Командирлер, солдаттар
Бу жүрүмнөң ой ырайт.

Тул арткан энелер,
Тыны жоктый көөркийлер.
Жүрүмнөн база барып жат,
Шыркадан, сыстан жыгылат!

Бүгүңги келер үйелер...
Андый бийикке чыгар ба?
Кызаланду ой келзе,
Жана баспай турар ба?

Шимирт, шимирт, шимирт,
Ой улу ла жеткерлү.
Кыйкандаш, казыр кимирт...
Белгелейт нени кинчектү?

Жууда качан да болбогом
Жуу туку качан бождоды.
Же кижиликтин жүреги
Бүгүн чочып онтоды...

Февраль, 1985

САНААМА КИРЕТ

Санаама кирет — ол тушта
Кореяда канду жуу-согуш.
Түбекке түшти карындаш,
Түрген барып сен болуш!

Угузу бичик бичийле,
Уулдар бис барганыс.
Буурыл военком алдында
Түс тартынып турганыс.

Военком бисти ајыктап,
Унчукпай тым отурган.

Айса көзининг алдынча
Батальоны ыраган?

Атакага барган уулдары
Ак жалаңда жыгылган...
«Өлүмге удура жүткибе» —
Өрө туруп, унчуккан. —

Эмди кайда ла тартыжу,
Кайда ла фронттын чийүзи.
Кажы ла жүрек өткүре
Өдөт Төрөлис нерези!

Слерди бери не ийген?
Урензин деп, уулчактар!
Корейде күч айалга,
Кайда ла күч, санангар.

Командармда, койчыда,
Поэтте бойынын бийиги,
Je кажы ла жүрүмде
Орооныстын кереги».

Ол тушта чала ачынып,
Военкоматтан барганыс.
Телекейде канду тартыжу
Тууразында не турганыс?

Жылдар өдөт, сананзам,
Карган жуучыл чын айткан.
Кажы ла кижиге жүрүми
Орооныска жайалган.

Бистинг ижибис, жүрүмис,
Блиндажыбыс, окобыс,

Корыйтан агару бийнгис
Мында ла айса табылган?

Жайым, ырыс бу учун,
Жаркынду агару сөс учун —
Узүлбес үргүлји тартыжу
Жүректер өдөр салымду.

Карган жуучыл чын айткан,
Кайда ла фронттын чийүзи.
Төрөлди корыган жуучылдар—
Мен олордын бирүзи.

Январь, 1985

КИЕВТЕ КЫШКЫДА

Агаштарда ак кырулар, карлар.
Киев тып-тымык, ап-апагаш!
Карлар алдында амырайт кыралар,
Жер алдында уйуктайт солдаттар —
Олор үргүлжиге јаш ла јараш.

Аштар јажарар чөлдөрдө јайканып,
Чечектер јайылар — жүректи јайнадып,
Улус сүүнер, сүүжер каткырып,
Өлгөн уулчактар өрө турбас,
Айлы-јуртына, айланып јанбас.

Олордын бирүзи Ананов Бырык,
Адамнын ачызы мында жуулашкан.
Јебрен городтын јайымы учун,
Јегин јастанып, эр јыгылган,
Мөңкүзи онын, о, кайда арткан?

Күрөң ташта алтын бичиктер
Кажы ла солдат ады адалган,
Ананов Бырык, абам, слер кайда?
Жүрегим тымыктан, өйдөн сураган,
Төндөр унчукпай тым турган.

Төртөн бир жыл. Август ай.
Ыраак журтыска похоронка келген,
Кызыл жуучыл — Ананов Бырык
Киевти корулап, өлгөн деп бичиген.

Мактыг нерези таш өргөөдө
Маанылар жаныла мен базадым.
Маршалдан ала солдатка жетире
Өткөн жолдорды мен көрөдим,
Өйдинг улу тыныжын сезедим.

Декабрь ай, ак, ару карлар,
Киев үстинде ак булуттар,
Кандый да амыр ла тымык,
Жүрүм кайнаган, эбире калык,
О, жүрегимде кандый жарык.

Декабрь, 1985

АГАШТАРДАҢ СУРАЙДЫМ

Калинин город жанында
Қарагайлар ла кайыңдар.
Күстин сары тымыкта
Арайын шуулап турулар.

Бу ла мында бир тушта
От-калапту жуу болгон,

Жер ле тегери биригип,
Бомбалардан онтогон.

Бу ла мында, та кайда,
Адам мениң жыгылган.
Айлына жанган бир жуучыл
Айдып келген, жартаган.

Жуу туштагы жуукалар
Туй бүдүп, жоголтыр.
Өртөлгөн агаштар ордына
Жаңы агаштар өзүптир.

Агаштардан мен сурайдым:
Адам кайда, айдыгар?
Жер алдында тазылдар,
Айса слер туштадаар?

Өңдөйип келген өлөңдөр,
Өлгөнди слер жаптыгар!
Араай, араай шылырап,
Адам керегинде айтсагар.

Мен угарым, сезерим,
Жүрегиме ончозы томылып,
Жүрүмнинг улу учуры
Жаңыдан терен ондолып...

Кайын араай шылырайт:
«Кайдан келдин, көөркий
сен?»

Сеге түңгей бир жуучыл
Жыгылганын көргөм мен».

Карагайлар уур шуулажат:
«Канча эрлер ол калган.

Тазылдарыс жанында
Жатканды канай таныйтан?

Олордын мөнгү жүрүми
Бисле тудуш улалат.
Бүрлеристинг шуултында
Өлбөс үндери угулат.

Олор жайнулу сурап жат,
Амыр турзын телекей.
Онон башка тынысты
Не бергенис? Некелгей!

Ондый болзо, окоптон
Ойто ло бис турарыс.
Кара жер кандый уур!
Командирис таппайдыс...

Кара ийдени базарга
Каныбыс бистинг төгүлген,
Фашист күүндү немелер
Телекейди айса ээлеген?»

Алтын күс. Тып-тымък,
Агаштар жабыс шуулажат:
«Тирүлер, амыр журтагар,
Өлгөндөр бүгүн некеп жат!»

Агаштар, жалаңдар эбирип,
Адамнын сөөгин таппадым,
Карагай болуп кубулып
Калган болор деп санандым.

Октябрь, 1984

Жер ле тегери биригип,
Бомбалардан онтогон.

Бу ла мында, та кайда,
Адам менин жыгылган.
Айлына жанган бир жуучыл
Айдып келген, жартаган.

Жуу туштагы жуукалар
Туй бүдүп, жоголтыр.
Өртөлгөн агаштар ордына
Жаны агаштар өзүптир.

Агаштардан мен сурайдым:
Адам кайда, айдыгар?
Жер алдында тазылдар,
Айса слер туштадаар?

Өндөйип келген өлөңдөр,
Өлгөнди слер жаптыгар!
Араай, араай шылырап,
Адам керегинде айтсагар.

Мен угарым, сезерим,
Жүрегиме ончозы томылып,
Жүрүмнин улу учуры
Жагыдан терен ондолып...

Кайын араай шылырайт:
«Кайдан келдин, көөркий
сен?»

Сеге түнгей бир жуучыл
Жыгылганын көргөм мен».

Карагайлар уур шуулажат:
«Канча эрлер ол калган.

Тазылдарыс јанында
Јатканды канай таныйтан?

Олордын мөңкү жүрүми
Бисле тудуш улалат.
Бүрлеристинг шуултында
Өлбөс үндери угулат.

Олор јайнулу сурап јат,
Амыр турзын телекей.
Оног башка тынысты
Не бергенис? Некелгей!

Ондый болзо, окоптон
Ойто ло бис турарыс.
Кара јер кандый уур!
Командирис таппайдыс...

Кара ийдени базарга
Каныбыс бистинг төгүлген,
Фашист күүндү немелер
Телекейди айса ээлеген?»

Алтын күс. Тып-тымук,
Агаштар јабыс шуулажат:
«Тирүлер, амыр јуртагар,
Өлгөндөр бүгүн некеп јат!»

Агаштар, јаландар эбирип,
Адамнын сөөгин таппадым,
Карагай болуп кубулып
Калган болор деп санандым.

Октябрь, 1984

Жер ле тегери биригип,
Бомбалардан онтогон.

Бу ла мында, та кайда,
Адам менин жыгылган.
Айлына жанган бир жуучыл
Айдып келген, жартаган.

Жуу туштагы жуукалар
Туй бүдүп, жоголтыр.
Өртөлгөн агаштар ордына
Жаңы агаштар өзүптир.

Агаштардан мен сурайдым:
Адам кайда, айдыгар?
Жер алдында тазылдар,
Айса слер туштадаар?

Өнгөйип келген өлөңдөр,
Өлгөнди слер жаптыгар!
Араай, араай шылырап,
Адам керегинде айтсагар.

Мен угарым, сезерим,
Жүрегиме ончозы томылып,
Жүрүмнин улу учуры
Жаңыдан терең ондолып...

Кайын араай шылырайт:
«Кайдан келдин, көөркий
сен?»

Сеге түңгей бир жуучыл
Жыгылганын көргөм мен».

Карагайлар уур шуулажат:
«Канча эрлер ол калган.

Тазылдарыс јанында
Јатканды канай таныйтан?

Олордыг мөнкү жүрүми
Бисле тудуш улалат.
Бүрлеристин шуултында
Өлбөс үндери угулат.

Олор јайнулу сурап јат,
Амыр турзын телекей.
Оног башка тынысты
Не бергенис? Некелгей!

Ондый болзо, окоптон
Ойто ло бис турарыс.
Кара јер кандый уур!
Командирис таппайдыс...

Кара ийдени базарга
Каныбыс бистин төгүлген,
Фашист күүндү немелер
Телекейди айса ээлеген?»

Алтын күс. Тып-тымук,
Агаштар јабыс шуулажат:
«Тирүлер, амыр јуртагар,
Өлгөндөр бүгүн некеп јат!»

Агаштар, јаландар эбирип,
Адамнын сөөгин таппадым,
Карагай болуп кубулып
Калган болор деп санандым.

Октябрь, 1984

ЈЕНЎНИНГ ЈОЛЫНДА

«Калганчы канза — жуучылга кереес,
Канайдар? Тартканыс карагай алдында.
Коркышту жууда өлбөгөн күүк
Конкылдап эткен калак ла мында!

Күүк көөркий жайнай ла берген,
Күн жаркынду жылдарды тоолоп,
Кандый да жуучыл бистин жаныста,
Карыгып отурган араай кожондоп.

Онон адыш, бомбалаш башталган.
Адан жанымда ла болгон эди.
Билинип келзем, госпитальда жадырым,
Бир будым, кудаЙ, жок эштири.

От-калап не, канайдар, балам,
Ончозы тирү канайып артатан?»
Кайчылап салган менин бажымды
Кату колыла жуучыл сыймаган.

Колтык тайактары коронду чыкырап,
Кобыда айлыстан ол ыраган.
Адам өлбөгөн, тирү... тирү деп,
Жаш жүрегим жөпсинбей кыйгырган.

Эмди базадым карагайлар аралай,
Кайда мында адам отурган?
Калганчы канзаны кайда тарткан?
Калганчы сөзин кайда айткан?

Ол ло јер, Москванын арјаны,
Јайга сүүнип күүктер кожондойт.
Адам кайда деп јерден сурајдым,
Айткан сөзимди өлөңдөр ондобойт.

Јаштар ошкош мызылдууш тамчылар
Јажыл бүрлерден араай төгүлет.
Улу ойдин, нерелү жүрүмнин
Кайкалду чырайы меге көрүлет.

Өртөлип турган жерди өткүре
Өлбөс салымду полктор барат.
«Жүрүмди чын жүрүн бе, уулым?» —
Жүрегиме адамнын үни угулат.

Жүрегимде менин шыркалар, адам,
Је уур да өйдө уяадым сатпагам.
Кара јерге каным да акпаза,
Качан да болзо, јуучылдый тургам.

Амыр да өйдө түнгей ле фронт,
Ак ла каранын ортодо тартыжу!
Солдаттын уулы неден коркыйтан?
Өлөр эмезе јенер учурлу!

Калганчы канза-таңкызы ачу.
Канайдар, учына јетире тартылган.
Јенгин јастанып айса бу ла мында
Јенүнин јолында адам јыгылган?

Октябрь, 1984

МӨНГҮЛИКТИН ЧАКЫЛАРЫ

Айылдар көчүп ыраза,
Артып калар чакылар.
Эрлер јууга атанза,
Эригип олор тургулаар.

Эрјине аттын чылбырын
Эптеп кем буулайтан?
Эжик ачып, жалакай
Эзенди кем сурайтан?

Уч јүс эр мынан
Калапту јууга атанган.
Уч јүс эр јерине
Эбирип ойто жанбаган!

Балыктујул алтайда,
Паспартыда, Тужарда
Чакылар оlorды
 сакыган,
Чактын түбин тындаган.

Кажы ла айыл сананган,
Кажы ла жүрек јайнаган,
Энелер, эје-сыйындар,
Каргандар ла јаш
 балдар.

Эр кижинин сүнези
Эрјине адыла јүретен.
Эрјине аттын сүнези
Эжикте чакыга келетен.

Мөңкүликтен јет келип,
Аттарды кайда
 буулайтан?

Өлбөс жүрүм керелеп,
Олор кайда јуулатан?

Сталинградтан,
 Курсктан,
Белоруссия јыжынан,

Москва жанынан,
 Ржевтен,
Венгриядан, Берлиннен.

Сүнелери жет келди,
Сүмер туулар аш келди.
«Арыдыс» —
 деп айдыжат.
Аттарын олар агыдат.

Журт улузы жуулыжып,
Бир шүүлтени жараткан.
Алыптардын алдына
Ат чакызы туратан.

Төрөл көк тегери,
Түнүк, агару кереми,
Жайалган от, очогы,
Жандаган жаны, улузы

Алыптарды уткыйтан,
Аттарын олардын
 алатан,
Агару сөслө алкайтан,
Ады-жолун адайтан!

Алтай айлыс жанына
Чакы турзын жажына.
Аттарыстын тыныжы
Оролзын онын бажына.

Жаш үйелер кыймырап,
Жуулзын чакылар.
 жанына,
Эткен улу керегин
Кошсын адалар магына!

Олгөндөрдүн ордына
Оскөн жаңы үйелер,
Ургүлжи кереес жанында
Сананып слер жүригер.

Адаларыс аттары
Жылдыстан жарык
 чалызын,
Төрөлис сүүген жүрегис—
Жылытсын ла жарытсын.

Балыктујул алтайда
Кереес туру — үч чакы.
Кем де, не де ундылбас,
Ургүлжиге бүт, сакы!

Октябрь, 1985

ЭНЕЛЕР МҮРГИЙТ

Јенгилчек, јелбер карлар айланат,
Эски храмды, агаштарды агартып,
Карган јопон эне мында бажырат,
Кудайынан ырыс ла амыр сурадып...

Бу кар Алтайда кардый ок ак ла ару,
Јопон эне чачы энемнин чачындый агару!
Мөштөр дө јажыл, жаңыс ла бүри башка,
Арчынга түней бистин көк тайгада!

Энем бийик боочыга бир чыкканда,
Эмезе кутук суунын јанына барганда,
Балдарына ырыс сурайтан Алтайынан,
Амыр-энчү јайнайтан өрөги кудайынан!

Өткөн дө чак канчанын тынын апарган...
Айса бу өрөкөн эжин жууда жылыткан?
Телекейде ончо энелер жүрет амыр сурап,
Башкаруларды жайнап эмезе ыйлу каргап!

Ак карлар өткүрө ырады япон эне.
Карлар төгүлет онын, менин үстиме.
Кандый ыжык, амыр, эбире тымык,
Үргүлжиге мынайда туратан болзо ак-жарык!

Япония, декабрь, 1981

ТУЛ ҮЙ УЛУСКА

Жангыс көзнөктү ол жабыс турада
Жангыскан журтайт карган өрөкөн.
Эңирлер сайын эжиктен чыгала,
Эңдеп ол та нени көрөтөн?

Калапту жууда сурузы жок калган
Кайран эжи та санаазына киретен?
Уйазын таштаган куштар чылап,
Уча берген балдарын эзейтен?

Одус та салкой пенсия алза,
Ого до алкышту өрөкөн отурат.
Кайран жүрүмди ол каргабай
Кажы ла кижиге алкышту сананат.

Жуудан тирү жанган улуска
Жуула түжүп, быйан айдыжат.
Журттын учында кичинек турада
Тул өрөкөн ундылып та калат.

Төртөн төрт жыл — ол тул бойы,
Төртөн төрт жыл — ол кул бойы!
Төртөн төрт жыл — ол биске кудай!
Jүректерис жарыткан Kүн ле Ай!

Өлгөнгө не? Мак ол сурабас,
Kилемжи некеп кийнистен баспас,
Ого кара јер үргүлји кабай,
Тирилбес олор, јүрели ундыбай.

Төрөлим солдады! Канын төккөн,
Төртөн өлүмди јенүлү өткөн,
Сеге мак, сен тирү, сеге сый,
А тул эмегенге түйей ле ый!

Төжин кайралла толо до болзо,
Төрөлинде магын бийик те болзо,
Тул эмеен эжигин ач, солдат,
Ол карыгып сени сакып јат!

Сеге јеткен улу килемјиден,
Сеге јеткен мактан, нереден
Бир чымчымын тул энеге бер,
Нөкөрин турбас, басты кара јер.

Јагыс көзнөктү ол јабыс турада
Айса агару тыныс јуртаган?
Эңирлер сайын эңчендеп чыгып,
Бистен килемји, ырыс сакыган?

Ол шыра көргөн эне — јайаачыбыс,
Оны ундызаас каргадып салгайыс!
Јагыс көзнөктү јабыс турага
Јаманыс ташта деп јайнап
баргайыс.

А ол бистенг нени де сурабас,
Онтоп, комыдап нени де айтпас,
Эски чойгөннөн чай уруп берер,
Эжигим ачты деп сүүнип жүрер.

Май, 1985

ЭНЕНИНГ ЖҮРЕГИ

Элес жүрүмде, иште чаксырап,
Энемнинг эжигине жетпей жүрөтөм.
Эртен ле барып келейин дейле,
Эбирип телекейди өдө беретем!

Калапту мен деп сананган эдим,
Калак ла дезен балачак эмтирим!
Шыркамды, шырамды жүктенип
алып,
Энемнинг эжигин ачкан жүредим.

«Көзим немеге жетпес болды — деп,
Көөркий энем куучындап отурат. —
Тон көктөп берерге санангам,
Торт ло колыма ийне тудулбайт.

Эчкининг жымжак таакызын
иригем,
Эрке жеениге кеп эт бер, балам,
Яш неменин буттары тонбозын,
Жаскыда жер чыкту не, балам!»

Энем менин эки алаканыма
Эткен сыйын экелип туттурат.

Колымда тоголок јин эмес —
Энемнин јүреги — колымды
 јылыдат!

Угуп јүретем та кажы чакта
Уулы энезине јайнулу келген:
«Коркышту јараш кысты сүүдим,
Је энегнин јүрегин экел деген».

«Эрке уулым ырысту бол!» — дейле,
Энези јүрегин кодорып берген.
Уулы энезинин јүрегин тудунып,
Сүүген кызына мендеп јүгүрген.

Јолдо уул бүдүрилип жыгылып,
Өнгүрө сыска: «Энем!» —
 деп кыйгырган.
«О, тын жыгылдын ба, балам?» — деп,
Энезинин јүреги килеп сураган.

Энегин јүреги. Кижинин энези!
Балазы учун јүрүмин де беретен.
Онын учун кызаланга, өлүмде
Кандый ла кизи: «О, энейим!» —
 дейтен.

Каткак колыла ийикти эбиртип,
Карган энейим нени сананган?
Өткөн жылдарды, өлүмди, јүрүмди
Өрөкөн, байла, эске алынган.

Чөйилип ирилген бу түк учукта
Чөкөлтө, сүүмји, ижемји айдылган.
Айларды, жылдарды, күндерди эседип,
Ийик шуулап айланган, айланган...

Җер-телекей ийиктий айланып,
Калыктар салымын ороп, чарыдат.
Энениң ийиги амыр айланып,
Ырыстың учугын узадат, узадат.

Кижиниң энези — кижилик энези,
Эки колы оның эрјине кабай.
Энениң јүреги, энениң күүни
Эң ле бийик сок жаңыс кудай.

Май, 1985

ЭЈЕМНИҢ КОМЫДАЛЫ

Эңчейгенче иштеген эјемди
Эмди база кем мактазын!
Эңирлер сайын сарсу-сыстың
Ачу оорузын, о, кем ондозын!

Қырлар ошкош кладтар салган
Қыстың јүрүмин кемзи билзин?
Кенегенче уйлар сааган
Келинниң јүрүмни кемзи көрзин!

Қарангуй түнде эјем уктабай
Катап, катап јүрүмин сананат,
Оок-тобыр коронын, сызын
Ондоор болор деп ончозын айдат.

«Одын тартарга трактор
сурагам,—
Оозын ачып, каруу бербеди. —
Қалактап, сыктап өлөң тургускам,
Канайып оны тартарым эмди?»

Кату жуунунг казыр ойинде
Калактап бир де сөс айтпагам,
Төрөлинг учун иште дежерде,
Төгүнденип, кыйып баспагам.

Эр болуп бүткен болзом,
Элим учун жуулажар да эдим.
Көп жылдарга шыралап жүргенче,
Көңкөрө жыгылып, өлөр дө эдим.

Жакшы, жараш жүрүм келди,
Жарым тынду нени эдерим?
Айак чайды азып ичерге
Арайдан сууга ол жедедим.

Төртөн жыл өдүп те калза,
Төгүлген кан эмдиге оорыдат,
Калак ла дезенг ак-жарыкта
Качан да жуу болбозо кайдат».

Канайдар база, кайран эжемди,
Калактап та алза санаага жеңил.
Жүрүм өскөргөн, жүрүм жаранган.
Же жүректе ачу түңей ле жеткил.

Кичинек турада жылу ла тымык,
Кижининг үниле салкын

калактайт.

Ырап калган жаш тужын сананып,
Ырымдап эжем та нени жайнайт?

Жаш кыстар, көөркий келиндер,
Жалбышту жүрүмин кысканбай
берген.

Эки тизезинен базып болбой
Эртечи жеңем ононг кенеген.

Жаңыс ла эрлер өлгөн эмес,
Жарым тынду келиндер арттыгар.
Качан да болзо, кайда да болзо,
Слерге түней ле алкыш айдылар.

«Азийда улус жалакай болгон,
Эмди та кандый өчтү, көрүшпес,
Жакшы жүрүмге байыган, токоргон,
Мен ле дежер, күүндерин
билишпес».

Ончозы ондый ла эмес болбой?
Je эжеме удурa нени айдарым?
Өткөн жүрүмнинг ачузы, шыразы
Чыгып турарда, канайып
тударым?

Улустын салымын, жүрүмин
сананып,
Уйкум келбей тышкары чыгадым.
Кайыр тууларда салкындар
үнинен
Өткөн жылдар жайнузын угадым.

Ноябрь, 1985

Тушташтар

ЛОПОН КЫСТАР

Кантыр бүркүлү храм жанында
Казанда арчын та не ышталат?
Лопон кыстар жүгүрүп барала,
Чанкыр ышты бойына талбынат.

Көстөри караңдап, жир каткырып,
Көрөт олор бис жаар туйка.
Кудайдын сөстөрүн табылу кычырып,
Көрүмжилү турат монах кыс мында.

Көөркийинге жараарга турган болзон,
Көзине, жүзине ол ышты талбын.
Бастыра бойун жарайын дезен,
Бакрас казанды эбире баскын!

Чур-чуманак кыстар жүгүрөт,
Ыжы жайылган казанды эбире,
Жаш тужында кандый да болзо,
Жаш жүрүмгө бүт, бедре.

Бистин ле кыстар ошкош кыстар,
Ары-бери чубажып ла барат,
Храмнын арјанда күүлеген город
Неон отторы солоңылап чагылат.

Јопондор ортозында мен јоголып,
Тармылу ышту казаннан ырадым.
Јопон тилле эрмек сураза,
Јок ло деп колым јангыйдым.

Ыш талбынган кыстарды сананып,
Алтай кыстарды эзеп јүредим.
«Кару јеримнин кайран кыстары
Кандый јүреер, көөркийлер» — дейдим.

Токно, декабрь, 1981

АК ЛА ҚАРАНЫ ЫЛГАШТЫР

Қанча кижинин јүрүми бичилген
Қалын бичиктер тымык карануйда,
Агару чынды, копты јетирген
Ақту, каралу сөстөр уйкуда.

Ончозы мында — каргыш, алкыш.
Өнөтийин өскөрткөн јабарлу кара.
Ойгор санаа — өй, жарыткыш!
Күчи једер бе чынды табарга?

Бурузы јок кижиде мында
Буруладып койгон јажына артар.
Тирү де кижиде актанарга күч те,
Өлгөн кижиде канайып актанар?

Ару күүннинг жаркынду одыла
Акты-караны кеминг жарыдар?
Архивте бичик чын дежеле,
Айса бүгүн бурулаш башталар?

Кызаланду кату өйлөр болгон,
Кыландаш, өштөш кайнап турган,
Коптынг сөзи, жаргынын сөзиндий,
Акту улус кандалып жыгылган!

Копты, чынды кезиги ылгабай
Коркышту керегин эдерге умзанат.
Je өскө өй, ару санаалар
Каскан оролор куру артат...

Карангуй түнде ороныг жанына
Катап ла кем поэтти бурулайт?
Колын салбай коптор бичип,
Коркыдып аларга айса амадайт?

Сананзам, мени карангуй түнде
Сандырап, сүүнип олоп апарат.
Күжүл жүректү күрүм немелер,
Күүним сурабай, аткылап салат...

Ноябрь, 1980

ТЫМЫК ТЕНГИС

Кайрылыкта өскөн алтай уулдар
Кайдаг көрөрис талайды, тенгисти?
Айландыра курчаган көк ыйыктар
Аттар арказына жайкаган бисти!

Эмди тегистин толкулары жайкады,
Туулар чылап, алдыста аңданып.
Жайканып келген бийик чакпынды
Жалынаң тудат чайка-куш кыйгырып.

Жаан керептин жалбак сыртынан
Жажарып аңданган тегисти кайкагам,
Түрүлип келген түштүк салкыннан
Жүрегим мылырап, та нени сакыгам?

Бананду, пальмалу изү жараткан
База кандый да эзндер келген.
Олор бисти көөрөдип, кайкадып,
Изү таланың күүлерин жетирген.

Талайдын үстинде кып-кызыл таңдак,
Толкулар жобожып, араай шуулаган.
Кыскылтым өңдү быыраш булуттар
Жажыл пальмалар баштарын сыймаган.

Эмдик аттан жыгылбас алтай уул
Эмди каютада та не жайканат?
«Бу жоткон эмес, жотконычак, уулдар» —
Жаш телеграфистка Катя каткырат.

Хрусталь бокалда куулгазын оттор
Та сениң, Катя, көзинген чагылат?
Та жаражыннан, та толку жайкажынан,
Бүгүн көөркий, о, бажым айланат!

Талайла жытанган ол кереп, каюта
Та нениң де учун жүрегиме кару.
Элес көрүштөн, элес жүрүмнен
Эркелү артты та кандый жайну.

Ойноп ло јадыс, бийелеп ле јадыс,
Отторы чагылып керебис барадат.
Ыраакта арткан төрөл јарадыс,
Жайнадып ойто бойына тартат!

Кайрылыкта өскөн алтай уулдар
Канайып калзын кандый ла талада!
Алтай жаңарыс жыңырап учат,
Анданып жаткан көбүктү талайда.

1981—1984

ЯРОСЛАВТЫНГ КҮЛҮМЖИЗИ

Чырайы соок, кабактары бүркүк,
Поэт отурган кичинек кыпта.
Казыр каанның кеберин эзедип,
Кату көргөн бу ла мында.

Ол ло коркок, чичкечек тумчук,
Ол ло өрүмдей көрөтөн көрүш,
Кудайдын сүри — таныш журук,
Кандый кезем, кату бүдүш.

Мономахтын бөркин кийдир,
Алтын тайак, чинмери тон!
Улу боярлар угын жемир,
Бажыр, бажыр, чындык жон!

Эриндерин ол кезе кымып,
Эрмек айтпай тым отурган,
Улгерлеримди элес кычырып,
Уезин поэт туура салган.

Таңкы тартып, жөдүлдөп,
Та өрөкөн нени сананган?
Москванын боро тегеризине
Соок көрүп ол отурган.

Унчукпай мен жүре бергем.
Улу поэтке нени айдарым?
Жүрегине үлгерим тийбеген болзо,
Жүрүмдө жангарды түңей табарым.

Бир катап учурал болуп,
Васильевичке мен жолыккам.
Кабактары онын санг өрө учуп,
Каткылу жалакай мени уткыган.

Айас тегериге учуп чыккан
Ай канатту куштый болгон,
Ачык чырайында бурулу, керсү
Айдып болбос күлүмдү ойногон.

Жемире көргөн кабактар бүгүн,
Женил-женил көдүрилип турган,
Кокырын айдып, шыңгырууш
каткырып,
Ярослав Васильич жаныста отурган.

Тегин ишмекчи орус кижидий,
Тееркеп билбей — тен жырпаган.
Жарлу да эмес поэтти тындап:
«Жакшы!» — деп мактап айткан.

Жангыс ла кезикте элес көрүште
Иван-кааннын кебери сезилген,
Мономах бөрки, алтын тайак
Чактар түбинен элес эткен.

Je түнгей ле канатту күлүмжи
Менин жүрегимде артып калган.
Кандый жалакай кижги болгонын,
Калак, улус, билбей арткан.

Февраль. 1986

ДОН-КИХОТ ТО БОЛГОЙЫМ

«Ончого жакшы эдер деп,
Орого сен түжерин.
Дон-Кихот болгон бойыңга
Токпок жедер, көрөрин.

Жүрүм ол тартыжу —
Жүткигени жететен.
Чын жаңыс ла ийдениң
Чыдалынан келетен».

Мынайда бир нөкөрим
Айткан эди үредип,
Жүрүмниң уур жолдорын
Жартаган эди эзедип.

Эмди ончозын сананзам,
Айтканы чын, айлаткыш.
Кемге килегем, болушкам —
Кийнимнең ийди ол каргыш.

Сүүште, иште, жүрүмде
Сүмеленип мен жүрбегем.
Сүри кеен көөркийге
Сүүжимди мен бербегем.
Сүүжим мениң сок жаңыс,
Сүрдебей жүр, кайран кыс!

Ол айткан каткырып :
«О-о жайла, Дон-Кихот!
Ак-жарыкта канайып
Жаңыс сүүш болор эт?»

Канайып та бир кыска,
Калак, та не айткам,
Карузыйт сеге жүрегим,
Кайраным бол деп сурагам.

Ол айткан шоодып :
«О-о чаалта, Дон-Кихот!
Санаанг бийик эмтири,
Салым башка. Ары өт!»

Жеткерден бир кижини
Жерлежим деп корыгам.
Кызалагда ол ого
Кыстаткам ла кыйнаткам...

«О калак, Дон-Кихот!
Ого не килеген?
Эрликтен ол бүткен эт
Эмдиге канай билбеген?»

Жаан бийле ол тудуш
Жаба базар, килебес.
Ак-жарыкта кара күч
Канайтсан да түгенбес».

Ак сананган. Кем билер?
Айтканы база чын.
Же жүрүмде качан да
Жеңер учурлу улу Чын!

Жүрүмде бүтпес те амаду
Жүрегимди бийлегей,

Жүс те катап жыгылзам,
Жүрүм жакшыга үрөткөй.

Ару санаа качан да
Айладар, эбире жарыдар.
Агаш жыдазын көдүрүп,
Дон-Киходым тартыжар.

Базынганы базынгай,
Бажым менин карам бет?
Өштөгөни өштөгөй,
Өлүмим база кереес бет?

Дон-Кихот то болгойым,
Токпоктодып та тургайым.
Жалтанбазым жылайбас,
Жалакайым артабас.

Качан да болзо жакшыны
Кажы ла кижиге эдейин,
Эзендик болзын Дон-Кихот!
Эмди де узак жүрейин.

Июль, 1984

БИР НӨКӨРГӨ

Ээн аллея учында
Эригип нени санандың?
Эр ле болгон эмейинг,
Эмди канайып
кунуктын?

Күүлеген ол күндөрдүн
Жаңылгазы ырады.

Ичкери сунган
колдордын
Жылузы качан жылыйды?

Бийик жерден сөстөрдү
Айткан эдин мергедеп.
Жалканчыган күлүктөр
Шымырашкан мекелеп!

Жардын жайкап басканда
Жаш келиндер көрөтөн,
Жабыс бажын энчейтип,
Жамылулар өдөтөн.

Бир ле күн айдышты
Билеринге, баш болзын,
Жаан кижин амырап,
Кудай, узак жаказын.

Кара «Волга», кабинет,
Өскө кижин ээледі.
Жажыл бүрлөр
шуулажып,
Жаш тужыңды эзетти.

Андромеда жажыдын
Айладып кижин ачатан,
Жүрөк түбинде не санаа
Жүрүмде жажын калатан!

Октябрь, 1984

ТАН КАПШАЙ АДТАН БОЛЗО

Эн јакшы өйлөрим та кайда?
Уйуктап болбойдым тан атканча.
Санааларым та кажы талада?
Јүрегим оорыйт шык тымыкта!

Санаама јүзүн немелер кирет,
Саг башка шүүлтелер экелет...
Ару күүндү, јараш уулдар,
Алтайды таштап кайда бардаар?

Карындаштый нак бистерди
Кандый монгыс эм түйметти?
Кемниг тынын эм аларга
Кекеништү ол истеди?

Тан алды. Көзнөктөр бозорот.
Та кайдаар да санаам тенийт.
Эбирip оны чек болбойдым,
Эрик јокто туруп, онтойдым.

Айдылбаган күүнди канайдарым?
Айдылбаза торт. Ундыл калзын!
Саг тескери оны булгайла,
Садар кижн табылбай кайтсын!

Одоштой турада от өчпөгөн,
Түниле ол көзиме көргөн.
Оору көөркий кыйналды не?
Ойын-јыргал болды не?

Кышкы түн, о, кандый узун
Ончо јүрүмим алдымча өдөт.
Тан-Чолмон деп чокту јылдыс
Тармалу чоґын көзнөгиме төгөт.

Декабрь, 1983

ЈОПОН ЈАРАТТА

Тенгис күркүрөп келеле,
Тебет ташту жаратка.
Цунами айса суу-кааны
Тенгис ээзи көк бука?

Алтайдын жебрен чөрчөги
Айса бу жерди тўженген?
Тойбодымнын тогус талайы
Айса мында бириккен?

Жебрен чөрчөктө бу жерди
Жүреги сескен, жураган?
Айса калыктар ортодо —
Кандый да чийү тартылган?

Ончозы таныш немедий...
Лаптап көрзөң чек башка!
Куулгазындарла курчаткан
Кайкамчылу бу тала...

Жок жерде япон бар —
Айдатан карган Бордомол¹,
Жигени омордын чий балык —
Билгени ле онын ол.

Калыктарды омор акалап,
Кайкал једим көргүзет.
Јопоннын чичке көзинен
Та кандый ырым сезилет?..

Кижиликке нени экелер?
Кинчекти айса ырысты?

¹ Кайрылыкта јуртаган киж.

Айса Јопондо ундылды
Хиросима кыйын шыразы?

Ташту жаратта турадым,
Талай уйкуда улаарат.
Толкулар јобош онтожып,
Та нени де айдыжат.

Май, 1982

* * *

Алтындый улус,
Јүректери-чечектер!
Је кандый аар шулмус,
Јажына ла кинчектеер?

Көрзөн күүни бийик,
Јылдыска да једер.
А бирүзи чек кийик
Коптоор ло кезер.

Иштенкей, төп, керсү —
Кандый ла ишти эдер.
Је кем де казыр, эдү
Јүрек шимирт јүрер!

Айлына кирзен —
күндүү —
Калганчызын берер.
Је көрүнбейтен үзүтти
Улузым канай јенер?..

Алтындый албатым,
Алгыйда ла арбадый!

Айлында отурым,
Агарудый, баладый.

Узүт ол кемде?
Айладып нени табарым?
Айса ол сенде, менде?
Аайына канай чыгарым?

Оштөшти өчүрүп,
Өрө бийик санан.
Кара эдүни сүрүп,
Күн чогына тайан.

Ару санаа, жалакай
Жүректерис бийлезин.
Алтын ошкош улус —
Ак-жарык билзин!

Январь, 1986

КЕРЕП ЫРААР ТУШТА

Жараттан кереп ыраза,
Жажыксу санаа
курчайтан.

Өскө улус, бу тала
Өзөгинде артатан.

Чанкыр кийимдү жопон
кыс

Чакпынду тенгис
жанында.

Колысты эрке жаңыдыс,
Жакшы болзын жажына.

Ачу чагырат чайка куш
Ак керептин үстінде.
Толкулардын шымырты
Јопон әрмек күүзінде.

Өскө жүрүм, телекей.
Бистинг јерис керепте.
Кызыл чолмон мааныбыс
Көк тегисте элбире.

Бис јаныксап турганыс,
Төрөл кожон кожондоп,
Чакпындарга айтканыс,
Бис јанарыс озолоп.

Јараттагы јаш көөркий
Јанып барды айлына.
Күлүмјизин түжүрбей
Јүрү не бу кыймыртта?

Тома балама түнгейин,
Токынап болбой
турадым.

«Брысту бол,
көөркийек».
Браагынан алкайдым.

Көк толкулар жүгүрет,
Кайра кайыр јаратка.
Сөстөримди јетирет
Шылыражып тымыкта...

Ак-јарыкта јанарым
Айланып келгей јеринге.
Јеп-јенгилчек кар болуп,
Түшкей сениң јенгине.

Декабрь, 1981

СУЎНИП ЫРЫСТУ КАТКЫРГАЙ

Эртең бу жүрүмде
Эдер ижним жок болзо,
Энчикпестең сакыйтан
Эрке сүүжим жок болзо,

Кыралайтан јаландар
Мени сакыбай карарза,
Кабыратан малдарым
Кайыр тууга чачылза,

Каруузыган улустар
Канчалыкка ундылза,
Калам¹ тудар аргам жок
Јүрегим каны чылаза,

Суркураган жылдыстар
Сурулап мени чыкпаза,
Јажыл бүрлү агаштар
Јанарын меге айтпаза,

Көк чечектер јайканып,
Көксиме јанар салбаза,
Канады жок куш чылап,
Амадуум шунуп
учпаза —

Ол тушта өлгөйим,
Тыным мениң
кыйылгай!
Јеңейин деген кайракан
Јерин алып каткыргай.

Декабрь, 1985

¹ Қалам — ручка. перо.

НИКОДО

Кырда мўргўулдў храм,
Кызыл жикпелў кыстар.
Мун чырайлу кудайы,
Мўргип турган улустар.

Ончозы мында кайкамчыл,
Чочыду, шын шимирт.
Жебрен чөрчөк түбинен
Жедип келген кимирт.

Айладып мыны билерге
Жүрүминг де жетпес.
Жүрүм не? Бистерге
Шымырт эткен элес.

Жылдыс жүрүмине тўнгузеген,
Жылт та эткени көрүнбес.
Мўрги, мўргибе, тўней ле,
Конок келзе, килебес.

Темей-темей ончозы —
Чертўни өдўп болбозынг.
Онын учун жажытту
Кўлўмзиренет кудайынг?

Жопон ўстинде тым,
Ак булут, ак кар.
Алтындалган өргөөдө
Арслан кептў кудайлар...

Жопон, Нико, 1981

Койчы ла поэт

КОЙЧЫ ЛА ПОЭТ

Соок теңери, салкындар.
 Мында койлор, ак жалаң.
 Койчынын оды,
 жалбыштар —
 Колыңды ого жылытсаң.

Жалбыштар нени айдып
 жат
 Жалбырап ла элбиреп?
 Мени айса уткып жат?
 Согулат жүрек типилдеп!

Мен де мынайып жаш
 тушта
 Кой кабыргам, от салып,
 Койчы кыстың жанында
 Отурым эмди сананып.

Үргүлжиктин түбинен
 Үүрележип келгенис.

Кожон чүмдеп, иштенип,
Кожо мында өскөнис.

Отко колыс жылыдып,
Отурадыс тымыкта.
Ак карлар айланып,
Араай түжет жардыма.

Жаантайын келедим
Жалакай жылу одынга.
Улгерлерим
 чүмдейдим —
Сенин поэдинг жажына.

Сеге жараш бийени
Бийелейт бу жалбыштар,
Кайкамчылу кожондо
Күүлейт кырлар,
 салкындар.

Оттон, сененг, жүрүмнен
Жылу эбире жайылат.
Карык санаа кар чылап,
Капшай мында кайылат.

Жеримнинг магы, нерези
База мында табылат.
Сенин кара көзингде
Кандый санаа жажынат.

Жажыл жай. Жаш тужыс
Айса сеге эзелет?
Менин айткан кожонгым
Көксинге ойто эбелет?

Сен эрке каткырып,
Женде карды кактайдын.

«Мынайып жүрүм өдүп
жат!
Ичикей!» — деп
айдадыг.

Чөл. Көк сындар...
Бийелейт жалбыш
типилдеп,
Нениң де учун жүрегим
Сүүнет, жайнайт
мелиреп...

Октябрь, 1984

ЈАШ ТУЖЫМДЫ САНАНЗАМ

Јаш тужымды сананзам,
Јаскы кардый ап-ару.
Јылдарла там ыразам,
Јаңарлу ла агару.

Кар айланат тышкары,
Катап кыш жет келди.
Јүткип, сүүнип,
жайнадып,
Јүрүмим нени экелди?

Керексинбес јаш
тужым —
Келет ыраакта
кийнимненг,
Кемнинг эрке колдоры
Каруузып тудат
ийнимненг?

Айса кем де кычырат
Алтындалган тууларга?
Турналарым кыйгырат
Тумандарды ажыра?

Түжиле иш, бичиниш,
Ырыска бүткен
и жениш!..

А эгирде жуулыжып,
Улгер кычырып,
кейлениш.

Жантык, жабыс турада
Жайалталу поэттер.
Жамылулардын алдында
Жалтанбайтан эрлер!

Алтайыстың салымы
Айтсаң бистен
камаанду!

Жебрен өй, жаңы өй
База бисле колбулу!

Жаандар жамап кылыгын
Жаза-буза сөгө айт.
Кем жетирер, жетирбес —
Жаш бойыбыс сананбайт!

Поэттерде не болзын,
Башкарулардан бийик
Планета ол не?
Бис айлаткан ийик!

Эртезинде ойто ло иш,
Редакцияда адылыш.

Кату кеберлү жамынын
Алдына барып түс
туруш...

Башкарудан бийик
бойыңды
Баш редактор кезедер.
Ус сабарын көдүрүп,
Укааркаар ла үредер.

Чын айса жастыра,
Кем бүгүн жаргычы?
Улгерлерис кычырзам,
Вис жакшыны жайаачы.

Je бүгүңги жүрүмде
Ончозы ыралу, сан
башка...

Чарылышкан сүмелер
Чактырыжат жажытта!

Бистин өйис, жүрүмис
Арузыла кайкадар.
Кем билер, сөстөрис
Жүректерде арт калар?

Айса күски бүрлердий,
Жүрүм салкыны учураар?
Жылдар кардый базырып,
Адыбыс айса ундылар?

Кижиликтин жазында
Бир тушта жайылар.
Жүткип айткан сөстөрис
Жүректерди жылыдар?

Јашкан карлар айланат
Јаш тужымды эзедип,
Јалтанбай јўр, поэт —
деп,
Јўрўмде мени кўкидип.

Алтайысты эбирип,
Бистинг баскан бийик
јол!
Кийнистенг кем келеди?
Јўрегинг, поэт, ару бол!

Чын јўргенис айса
Кўп сабазы јастыра?
Је јўрўмис ару качан да
Келер јылдар алдында.

Сентябрь, 1984

СЕНИН БИЙИК КЎЎНИНГ

*Кўкўрўнинг озочыл койчызына,
Јамануул Егоровна Биудиновага*

Энег адаган — Јамануул,
Мен адайдым — Баатыр-кыс!
Бийик, салкынду јеринге
Сен јарыйдын, сен јылдыс.

Тўндў-тўштў иш ле иш
Амыраш та ундылган.
Јағмыр уруп, кар, салкын
Јаантайын сени уткыган.

Тамандарын тийбеген
Таштар айса табылбас.

Эрке сеге энгилген
Чечектерис чалдыкпас.

Өтөк жытангай — канайдар?
Өртөгөй сооктор — канайдар!
Кандый ла иш агару,
Кару жерибис алкышту.

Жайгы турлуун санаамда —
Шуулап аккан түрген суу.
Кожондогон кожонунг
Уча берген мөнгүн куу.

Куулар куркулдап жанза да,
Куркуну сыгырап бурылар.
Алтайдын ырысту жангары
Айлында ойто жыгыраар.

Энег адаган — Жамануул,
Мен ададым — Баатыр-кыс.
Сен — жеримнинг чечеги,
Чокту күйген көк — Жылдыс.

Июль, 1984

КЫЗЫЛ ТЕПСЕНДЕ

Кайда да жүрзем сеге келедим,
Төрөлимнинг эн ле бийик жери!
Качан да болзо, сеге бүдөдөдүм —
Жүрегим жүткийт сүрө ле бери.

Ончо салкынга ачык — тепсенгим,
Ончо жүрекке ачык — Төрөлим!

Ак булуттар кайдаар да учат,
Ару тенгери үстимде жайылат.

Сананзам ончозы, ончозы учушта,
Сүүри баштарлу Кремль учушта,
Кызыл тепсен, Мавзолей учушта,
Олор ло улус, күүлелер учушта,

Үргүлжи өйгө, үзүлбес жылдарга!
Өлүми жок мөңкүлик талага.
Ленин жүк ле элес уйкуда,
Орооным, телекей ырысту учушта!

Парадтагы батальондор учушта,
Танктар, ракеталар база учушта.
Жок! Жүк ле булуттар учушта,
Ончозы тымык, эбире сакылта.

Мынан Алтай... Төрөл улузын
Ончозы јарт ла иле көрүнер.
Кандый ырысту өйдө јадыбыс,
Мыны билип, жүрегин сүүнер.

Кремль турар јаражыла кайкадып,
Мавзолей турар — жүрегис
каруузып!

Кызыл тепсен маанылар јайылып,
Улус сүүнер жүректери јайналып.

Кызыл тепсенге салкындар учат,
Ак булуттарды олор учурат.
Менин жүрегим омок учушта,
Оныла бастыра Төрөлим учушта,

Јажыл агаштар, јаркынду телекей,
Күрен гранит кару Мавзолей,

Кызыл теңсенг, Кремль учушта,
Ургүлжиге, жүрүмге — учушта.

Апрель, 1985

ЧЫНДЫ КАНАЙЫП КӨДҮРЕР

Чынды көдүрер керек
деп,
Сен айдадыг бийиктенг,
Жараш сөстөр мергедеп,
Неге сен једетен?

Чын дегени шынгар,
Олорды канай көдүрер?
Чын дегени кыйындар,
Ого канайып чыдажар?

Чын — ол агын суу,
Сабарыгнанг өдө агар,
Чын — ол жаркын күн —
Көзинг айса кылбыгар?

Кичинек чынын
тудунып,
Кижиге кезикте жүгүрет.
Чын жангыс ла менде деп,
Мактанат ла сүүнет.

Тайгадый јаан чынды
Таштар чылап апарат.
Јаан чыннын ордына
Јангыс кара јер артат.

ТҮНДЕ САНААЛАР

Ак шуурганду, ак карлу,
Ак чөлдөрлү Куурай.
Ак сүмерлү Ак-Туру,
Кайкамчылу бу Алтай!

Жиргилип барган үйелер,
Жилип өткөн, эл
Куурай,
Түнде мында тып-тымук,
Тенгериде толун ай!

Ак чөлдөрдөн,
туулардан
Ай нени бедрейт?
Көөркүйлөр, жаш үүрелер
Жанараар не угулбайт?

Чуй жолыла салкынды
Шуулап өткөн ол жылдар.
Көзнөктөри суркурап,
Көрүнөтөн туралар!

Ноябрь, 1986

КОЙЧЫ КЫС

Кайкал жараш Оргутыт,
Одожында Ак-туру.
Жүрегиске жажына
Өскөн жерге ол кару.

Куурайдын чөлин
курчаган
Ыйык туулар ак карлу.

Койчы кыстың кожонгы
Угулат неге жайнулу?

Каруулу ижин бүдүрген,
Кара көстү алтай кыс.
Жеристин онбос чечеги—
Жүрегинде кандый сыс?

Жүрүмнен мен сурайдым.
Сеге бергей ол ырыс.
Элинин жолун жарыдар
Эрке, кару сен жылдыс.

Жунмалардын жолыла
Сен жалтанбай базадың.
Сениң салымың
сананып,
Ак-жарыкла барадым...

Ноябрь, 1986

ӨЛБӨС ЧЕЧЕК

Мен бүдөдим — Алтайда
Тынду кутук суу бар.
Ого кезикте туштайтан
Кой кабырган улустар.

Мен бүдөдим, жеримде
Өлбөс мөңкү чечек бар,
Оныла тыным бириге
Бүткендий не саналар?

Ол суунаң ууртазам,
Узаак-узаак жүрөрим.

Ол чечекке туштазам,
Оорыбас эди жүрегим!

Кутук сууны кускундар
Ичип салат кезикте,
Казыр неме чечекти
Узүп салат жүрүмде.

Же кайа таштын жигинде
Тынду суу акканча,
Кандый бир бийикте
Кайран чечек өскөнчө.

Алтайымнын суулары
Айса тынду ончозы?
Арка-тууда чечектер
Албатымнын ырызы?

Кутук сууны улузым
Кажызы ла амзагай.
Узаак-узаак жаштарды
Кажызы ла жазагай!

Өлбөс кеен чечектер
Өскөй эрке элбиреп,
Эли-жонум эм мында
Эзен жаткай тиркиреп.

Мөштөр күүзи өткүрө
Мөңкүликке жол баргай.
Ол жолды жакалай
Чечектерис жайкангай.

Мен бүдөдим Алтайда
Тынду кутук суу агат.

Менин тыным көк
чечек —
Тууларымда өзүп жат.

Октябрь, 1984

АЛТЫН МҮҮС

Жорыктап жүрөле, бир изү талада
Алтай сыгынынын мүүзине туштагам.
Отторы чагылган магазин залында
Хрусталь табакта жатканын кайкагам.

Кудай ла дезен! Жүс мунг доллар —
Аныстын мүүзи алтыннан баалу!
Күренг түктери мызылдап турганын
Күндү Алтайымнын сүнези не бу?

Көзимнин алдында агару тайгалар
Көрүнип келген журукта чылап.
Алтын мүүстү кеен сыгындар
Алтайында жүрген жайым мантап!

Амыргы үнинен Алтайым жыгырап,
Агаштар, суулар кожоңы угулган.
Алтын бүрлер жерге төгүлип,
Ак-жарык оны ырысту тыгдаган.

Жыдадый курч мүүстериле сыгыным
Жыга да сүзетен күренг айуны!
Канду согуш баштала бергенде,
Кайра чачатан калапту тагманы.

Же баалу мүүзингди аларга болуп,
Улус сени чедендерге суккан.

Кажы ла јайда мүўзинди кезип,
Канынды төгүп, олор кыйнаган.

Ончо чедендерди оодо согуп,
Јайымга слерди бождор эдим.
Је слер учун каргышту алтынды
Кайдаг алып, улуска берерим?

Андарыстың эмдү, эрјине мүүстери
Оорыган улусты јазып, эмдейт.
Је оның көзинен аккан јаштар
Түней ле мениң јүрегим өртөйт.

Андар мүүстерин кезип сададыс,
Агаштарысты база јоголтып турадыс.
Јүректерис таш болуп калгай,
Јүрүм бисти каргап салгай...

Бис көпти јылыйтып јадыс —
Мүўзин кестирген андар чылап...
Једип болбос бийикке барадыс,
Јенип болбой карыгып турадыс.

Алтайыста агару агаштар јайканза,
Алтын мүўстү андары мантаза,
Јебрен одыбыс өчпөй күйер.
Алкыжын биске ару өй ийер...

Декабрь. 1981

КУТУК СУУНЫҢ ЈАНЫНДА

Бистин улус кандый ла оорудан
Алтайдын аржан суузына барар.

Оорузы жазылар айса жазылбас,
Же күүни бийик оноң жанар...

Суунын жанында жалама буулап,
Тагыл тургузып, сананып отурар.
Арчыннын чанкыр ыжы айланып,
Аржан суунын шымырты угулар.

Выштактаң эткен койлор, аттар,
Тагылда агарып, тургулап калар.
Алтайдын ару куштары келип,
Олорды алып, тегериге учар.

Тегериге чыгар, күнге табарар
Жараш күүнди айаска чыгарып.
Жүректе жараш күүлер табылар
Жүзүн карыкты туура чачтырып.

Ондый суунын шылыртын тындап
Отурган эдибис жажыл жайда...
Мөңкүлик ару жүрүмге бүткөн
Мөш агашту ол жерис кайда?

Кутук суудан сүүнип ичип,
Куулгазын жүрүмге бүткөн эдис!
Аржан суу артап калбас,
Артады айса агару күүнис?

Оору сысты кижиге жазып алар,
Же оорыңкай санааны неле жазар?
Каралап жүрүп, кандый ырыска,
Кандый жегүге ол кижиге чыгар?

Быйанду аржан суунын жанына
Быйар санаалу барбагар, улус.

Оскө кижиге кинчекти жазайла,
Орө учарыңды билбей ле турус.

Алтай јоныстың ару јангыла
Азыйда аржанга бис баралы.
Калакту сысты јаспас та болзо,
Карыкчал санаадан айрылып
калалы.

Кудайдан эмес, кутук суудан,
Куулгазыны јок алкыш једер.
Боро санаадан айрыл калзан,
Бойыңа ой ырысты берер.

Ноябрь, 1984

ЈАНҒЫ ЧИЙҰЛЕР, ЈОЛДОР

Тайга, таскыл, телекөй,
Койчы турган јайлу.
Көк туулар. Чаңкыр кей.
Јаңарлу ла кайлу.

Туман үстинде айыл,
Ондо от күйген.
Ак санаа, јайал, јайыл,
Ой кайдан келген?

Ол ло озогы очок
Кажы чактан јеткен?
Отко, сууга, тууга
Кижиге эмдиге бүткен?

Ыраак тайгада турлу
Эбире тымык, ээн.
Je ой кайкамчыл, улу
Темдектерин ийген.

Карагуй түнде кайкалду
He де күзүрейт.
От-жалбыш куйрукту
Ракеталар шунгыйт.

Онын учы бөлинип,
Ал тайгада түжет.¹
Жылдыстарга элчи
Жер-жергесле биригет.

Тайгада малчы жолында
Тенкейип ол жадат.
Малчы онын жанында
Сананып калган турат.

Жирменчи чак мында
Алтынчы чакла биригет.
Мунжылдык өткүрө
Айса тил билижет?

Кичинек айыл. Жүлүнче
ыш,

Жалтанбастар учкан.
Көк тенгери түбин
Ракета ойо сайган.

Ийдени ого от берген.
От очокто, от учушта.

¹ Байконурдаг учкан ракеталардын баштапкы үзүгү күйүп, Жазулунын, Саратаннын тайгаларына түжүп жат. Ээн жерлерге. Оңдо түжер эдип чотоп салган.

Тенгери ле јер
 Кучактажат тымыкта.

Одына алтай киж
 Санаазында бажырат,
 Одын байлап, тамзыктап,
 Теежилеп азырайт.

А тышкары тойу
 койлор —
 Койлор тўжин тўженет.
 Жылдыстарлу тенгериде
 Олор отоп жүрет.

Очокто оттыг јанында
 Јаш уулчак отурат.
 Ого өскө орбиталар,
 Меридиандар саналат.

Јебрен озогы айыл,
 Мында та кажы чак?
 Јер-телекей ўстинде
 Улу ачылта, мак.

Јаш ўйени учуртып,
 Бис бойыс карыйдыс.
 Ракетанын учы чылап,
 Јүрүмде күй каладыс.

Тайга, мөштөр, таштар,
 Койчы турган турлу.
 Алкыш бүгүнг
 Алтайыс агару, сүрлү!

ЧАҢКЫР АЙАҢ

*Александр Терентьевич
Подкорытовко*

Оймон Алтайымды кайкап жүредим,
Бийиктен көрзөм көк казандый.
Оны бурхан чечекке түңдейдим,
Ол бисти жайаган улу кудайдый.

Эбире туулар казанның кырлары,
Ак сүмерлер онын мөңүн сырлары,
Түште күн чагылтып жарыдат,
Түнде жылдыстар ойноп айланат.

Тенгериге кем бийиктей көдүрген?
Оноң ырысты, сүүмјини кем ичкен?
Алтайымнын кин, байлык табагы!
Албатымнын агару алтын тагылы!

Тойу-токтын јери Эл-Оймон,
Јуртайт мында орус, алтай јон.
Эрте јас. Кар терлеп кайылат,
Ак кайыңдар көк тенгериле жытажат.

Толкулар тош алдында анданат,
Јасты сезип, јангыдан ийде алынат.
Јаскы ишке кырачылар јазанат,
Јаңы өй, јаңы күн айса келип јат...

Боос мыйгактар бозуларын сананат,
Сыгындар мүүстерин өскүрип
амырайт.

Иштеңкей улус јуртайт бу талада,
Јасты менгедет жүрек изү согулта...

Оймон ичи — куулгазын туулар,
Көгүсти кенгидер ару санаалар.
Үч-Сүмер ыраакта агарат.
Оног кандый күүлер, күүндер
жайылат!

Бурхан чечекке түней бу — Алтай.
Ол чечекте ойгор кижги отургандый.
Жүрүмнин улу учурын жартап,
Жүрегиме агару сөстөр салгандый...

Март, 1986

ОРОМЛО БАРАДЫП

Архитектор келин туралар журайт,
Ак карлу оромго сананып карайт.
Чөрчөк ошкош город айса түжелген?
Чөкөбөйтөн жараш жүрегин ээлеген?

Оны көзнөктө көрүп, колым жаңыгам,
Кандый жүрүң, көөркий? Тым
сурагам.

Бир тушта сени кабайда жайкагам,
Кандый кичинек деп кайкап
туратам!

Санаама кирет тайга, мөштөр, мөштөр,
Алтайдан Гималайга ыраган туулар...
Таскыл төбөзінде көк көлдөр, көлдөр,
Тенгерини ширтеген айса бу көстөр?

Сен мында чыккан, малчы айлында,
Кабайың жайкалган — мөштин
алдында.

Жажыл бүүрлерде чалындар мөлтүрөп,
Устингде чагылган жинжилер чилеп!

Ырап барган кырлар ыйыңды уккан,
Ырысту өс, балам, деп айса алкаган?
Жайалтананг артык олор нени берген?
Тууларыс жаражы жүрегингде жүрген.

Кырлар, чадырлар, база нени көргөн?
Малчы адангла кожо тууларда өскөң.
Чөрчөктө өргөөлөр айса ойгонгон?
Келер өйлөр кебери санаанда
ойногон!

Ол бийик тепсенг, солонгый чечек,
Олорды качан да жүректе алып жүрөөк.
Кайда да болзо, кажы да талада,
Ак-жарыкта, Атлант та талайда...

Мөштөр эм тура тирү, бис те тирү!
Олордын шуулажын тындап алза
кайдар?
Жүрүмде уурларды, ой, канайып
жерер?
Онын жажыдын айса өскөн жерис
айдар!

Жажыл тууларда жажынып чыккан
деп,
Жаан жашту өрөкөн Жажый деп адаган.
Кандый ла искусство жажытта
бүдетен
Андый атты эмезе ол айладып
сыйлаган?

Сен ойто ло столыңа энчейин
иштейдинг,
Кайкамчылу жараш городты, байла,
көрөдинг?
Карлу тымык оромло мен де
мендейдим,
Мен де салымга, жаңарга, жүрүмге
бүдедим.

Декабрь, 1984

КЫРАЛАР КАР АЛДЫНДА

Орой күс. Орой түн.
Соок клубка кем келер?
Карлу, жутту күски күн
Кандый сүүнчи экелер?

Же турлулардан,
туулардан
Улус түнде жеткилейт.
Арыгандарын ундып,
Сөс угарга келгилейт.

Тонг сопоктор тирсилдеп,
Тондо карлар мелтирейт.
Нени айдарың, поэт, деп,
Көстөриле ширтейт.

Кажы ла сөс бескеге
Карамы жок салынат.
Олор арбадый уур ба?
Айса коозодый тартат?

Алтын аш, канайдар
Кар алдында артты.
Жалаңда бугулдар
Обоололбой калды.

Тайгада койчыларды
Кар, јут басты.
Узун кыш. Онон
Ојто сакыырыс јасты.

Је улус түңгей ле
Јакшы өјди сакыйт.
Јүрүм дезе ологго
Иштегер деп јакыйт.

Кыштуларына койчылар
Ырысту көчүп једер!
Јалбыштый сары бүрлер
Јайнулу төгүлер...

Онон сурактар, сурактар,
Ончозына каруу бер.
От-јалбышта өлөр бө
Кижилик турган јер?

Сөстөрдөн, көстөрдөн
Соок клуб изийт.
Јүрүм поэзиядан
Чике каруу некейт.

От чагылган зал эмес —
Одыны јок клуб.
Поэзия ла јүрүм
Куучындажат јолыгып.

Орой күс. Орой тун.
Кар алдында аштар.
Жериме, улузыма кару
Жылу, жылу санаалар.

Сентябрь, 1983

Куурайдын улузы керегинде үлгерлер

ЭРЈИНЕ КАБАЙ
ЭЛ-КУУРАЙ

Аргымак аттар

мантаган

Ак чөлдөрлү Эл-Куурай.
Ак сүмерлер курчаган
Алтын сынду Кан-Алтай.

Жергележип ойногон
Женетуу ла Таажылу,
Эрјине малы отогон
Арајан ла Чейнелү.

Чөлдин үстин ширтеген
Чөрчөк јери Оргытыт.
Јебрентиктен јет келген
Јес түнгүрлү Камду-Тыт.

Күнкајылу күлүмји
Күренг чөлдө, јалагда.

Бу жүрүмис үргүлжи
Айдыжат бүгүн жаңарда.

Алып-кезер уулдардын
Алтайы эди Эл-Куурай,
Эрјинедий кыстардын
Кабайы эди бу Алтай...

Койы-малын кабырып,
Кожонду өскөн јер
эмей!

Комыдалды јажырып,
Кокырлажып ол жүрбей.

Јаңы, јараш јурт өзөт —
Јакшы иштинг шылтузы.
Күчтен качан јалтанбас
Бу колхозтын улузы.

Келер өйдө колхозыс
Там јаранып макталар.
Солонгы ошкош чечектер
Күн јаркынду јайылар.

Ак булуттый койлоры
Ак јалангла чубажар,
Јылдыстар чокту
чагылып,
Амыр јуртты јарыдар.

Аргымак аттармантаган
Ак чөлдөрлү Эл-Куурай,
Ак сүмерлер курчаган
Алтын сынду Кан-Алтай.

КОРДОЕВЛЕ
КУУЧЫНДАШКАНЫ

Корон соок Куурайда
Колым тоңды кайдайын,
Кордоев деп нөкөргө
Комыдап нени айдайын?

Өдүп калган жылдарды
Өңдөйтө канай
тартайын?

Ундылып калган
 жүрүмнүн
Учурын канай табайын?

Абийимнүн салкыны
Ачу неге комыдайт?
Ак чөлдөри жайылып,
Куурай жадат, унчукпайт.

История бичирирге
Истежип незин
 базадым?

Кордоев нөкөр, ачынба,
Айса капшай жанадым!

Кордоевте не болзын,
Комыдалга үн де жок.
Унтазы жылу байбайып,
Удура көрөт килеш жок.

«Курорт эмес бу мында,
Куурай болор, ундыба.
Курбуйа тогуп, кулугур,
Кунукчалду ыйлаба.

Чейниндерге сен барып,
Ченеш жоктог сурап ук.
Абулова эжегнен
Агы-чегин жартап ук.

Олчоновторго ол барзан,
Ончозын айдар,
 жажырбас.
Токоеков Жаманул
Тоолоп берер, ундыбас.

Аба-энем, Тазымай,
Айладып айдар, угуп ал.
Санаева Күдүннин
Санаалу сөзин бичип ал.

Акчинова ачынза,
Айдып бербес, сураба.
Саду дейтен Варвара
Санаазы, байла, бойында.

Чындакаев чын айдар,
Чыдым билер кижиг эт.
Балабаев Яхметтин
Бажы база бүдүн эт.

Кабырай деп комсомол
Канчазын сего айтпас
 бет?

Чат ла неме таппазан,
Чаган-Узунга ары кет!

История айса наука?
Изи арткан кайда ла!
Ада Куурай ичинде
Албаты жаткан жажына!»

Газигине отурып,
Каткырала жүре берт:
«Соокко тонзон,
кайдалык,
Мынзы менин буруум
бет?»

Ноябрь, 1986

КУДУН САНУНОВАНЫН ЖУРУМИНЕН

Алаң-ачык тенгери,
Атыйланган корон соок.
Жылкы малдын жанында
Жылынатын тура жок.

Жалбышка колы жылыза,
Жарды тонгор, канайдар?
Көк жылдыстар килебей,
Көрүп турар. Нени
айдар?

Ач бөрүлөр улыжар,
Адына минер жаш келин.
Малды эбирип,
кыйгырар,
Бөрүлөр тудуп ийбезин.

Айакта чай тонг калар,
От кызарып, өч барар.
Сооктон, ачу санаадан,
Кара көстөн жаш тамар.

Омок, чыйрак
көөркийлер,
От-калаптың јеринде.
Тул арткан келиндер
Шыралганду јүрүмде.

«Јалар одыс јалбыра!»
Эки келин от салат.
Кышкы тўннинг узагын,
Адар-атпай таң адат...

Көп жылдарды өткүре
Көрөдим ол журукты.
Јалбыш оттың јанында
Јаш келиндер отуры.

Тонуп калган телекей,
Кочкор айдын корон
соок.

От жүректү улуска
Тыгынатан ийде јок.

Јайгыш ла Күдүгнинг
Јакшы ижин кем билбес?
Јаңгарлап оны айтпаза
Јаш үйелер ол сеспес!

Ак кырулар мызылдап,
Кеелеген эди оморды.
Алтын-Казык,
Таң-Чолмон,
Јарыткан кату јолдорды.

Декабрь, 1986

ИВАН МАРАЛОВ —
ЭКИ ЈУУНЫҢ ГЕРОЙЫ

Он јарат ла сол јарат...
От-калапта көп өлгөн.
Днепрдин соок толкуга
Јаш көөркийлер ол
чөнгөн.

Будапештке једеле,
Бу ла уулдар јыгылган,
Алтай јуучыл —
Маралов
Шыркалаткан, кан
аккан.

Өлүмле јуучыл өчөжип,
Өлбөй өрө турган эт.
Фашисттердин уйазын
Барып оодып, чачкан эт.

Ун дер Линден оромдо
Уулдар омок турган ла,
Кара ийделер шибеези —
Берлин күйген
јалбышла.

Мун јуучылдар ортодо
Алтай уулдар көп
болгон.
Айса ондо Маралов
Сүүнген. Оркестр
ойногон!

Је түңгей ле амыр јок,
Јопон бек турганча.

Күнчыгышка поездтер
Күзүрежип барганча.

Мукден, Харбин
 городтор
Мун өлүмдү, канду жуу.
Самурайлар-
 смертниктер
Удурлашкан калапту.

Мараловтый ууларды
Мактыг оды жарыткан,
Өлүмди өткөн улусты
Кем токтодо тудатан?

Жарман, Японды
 женеле,
Жанып келген алтай эр.
Кара жеткерден
 айрылып,
Амыр жады Төрөл жер.

Май, 1986

ГВАРДИЯ СЕРЖАНТЫ

Балабаев Яхметтинг
Барган жери өрт калап,
Фашисттердин
 баштарын
Балчара аткан от калап.

От-жалбышта Одерди
Ондый уулар кечкен ле,

Варшаваны јайымдап,
Баатыр улус јүрген ле.

Гвардия сержанттын
Кызыл тыны карам ба,
Өрө туруп, јыгылып,
Атакага барган ла.

ДШК-а деп пулемет
Тызырада аткан ла.
Јер-тенгери биригип,
Артиллерия салган ла.

Курскта өрт калап,
Кудай јерди ундыган!
Јарымдай јерге көмүлип,
Јахмет канай тирү
арткан?

Контузия неме бе?
Киев сакыйт јайымды.
Бүгүн тирү. А эртен не?
Канай билер салымды!

Фашисттердин уйазын
Балабаев чачкан ла,
Зальцау ла Дойти-Ланд
Санаазында арткан ла.

Кенигсберг, Цехау
Геройлорды билген ле.
Варшавянка — јаражай
База кару көргөн лө.

Је Чаган-Узун Алтайда
Чачы кара бар бала.

Саар-Брюкен кыстары
Артып калзын анда ла.

Фашисттерди жеңеле,
Балабаев жан келген,
Чаган-Куурай жеринде
Чагы жеткенче иштеген.

Пенсиеге жеделе,
Белин сыймап отурат.
Партиянын жөптөрүн
База катап кычырат.

Май, 1986

ТОЛОЕВТЕР

Өткөн өйди сананып,
Өкпөөрип канай
айтпайтан?
Токтомыс ла Кенжедий
Улусты канай
ундыйтан?

Жүреги омок улустын
Жүрүми биске
кайкамчыл.
Калапту иште, тартышта
Ырап калды канча жыл!

Канча ишти бүдүрүп,
Кайралды кем сураган?
Төрөлис өссин, байызын,
Өскөни кем сананган?

Комсомолчылар кожоңгы
Учуп жүргей канатту.
Ол өйлөрдө иш, жүрүм
Аргып калгай кайкалду.

Май, 1986

АК ЖАРАТ

Тош ло таш. Салкын.
Кар.

Тонуп калган көк
туулар.

Мындый жерди жылыткан
Кандый жүректү улустар!

Жонимнын изү күүнине
Жоткон, салкын
тыгынбас.

Жобоп, карыгып жүрзе де,
Жо деп качан ыйлабас.

Темир де соокко
сынгыраар,

Теленгит кижиге алдырбас.

Чейдем чайын ичеле,

Топшуур соксо чылабас.

Топшуурунын үнинен

Турна үни угулар.

Эре-Чуйды ол өрө

Эжерлежип уч барар.

Элбек жаткан жоныбыс

Эмди кайда деп

ыйлажар.

Алтайыста ырысты
Айрып алды кускундар!

Эй! Кайран Алтайыс!
Албатыңа кару бол.
Өрө өзөр жолыбыс,
Кызаланду кату жол.

Апрель, 1987

ЧАГАН-УЗУНДА АЙДЫҢ ТҮН

Тулаан айдын түндери.
Тенгериде толун ай.
Көк лө чаңкыр тенгери.
Жаш тужыстың эрке жай.

Жылдар ойто эбирип,
Жылыдат бистин жүректи.
Сүүнчилү ле ырысту
Сүүшке күйген ойисти.

Роза ла Бористин
Айлында мен отурым.
Ырап калган жылдарды
База катап санандым.

Нацшколдын кыптары
Бисти сакып тургандый.
Лодралар агарып,
Жолыста эңил
калгандый.

Жаныканов Ленянын
Жазырайт кайда бийези?
Табајакова Розанын
Угулат кайда каткызы?

Лазарь көөркий анда ла
Кокыр айдат, каткырат.
Айдын түнде интернат
Уйуктап болбой кудурат.

Бүгүн база айдын түн
Тышкары түшти
жап-жарык.
Жаңыс ла бистин
жүректе
Жартап болбос не карык?

Март, 1987

ПЕТР ЈӨБҮРОВИЧ
КОРДОЕВКЕ

Колхоз башкарган уулдар
Комыдап турат. Канайдар?
Улус чек сөс укпас.
Улу тынар. Нени айдар?

Канайып ла чырмайзан,
Качажар, бирүзи једикпес.
Госпланды да бүдүрзен,
Комыдал бичиир. Килебес.

Жаандар оморды алдырып,
Жаза-буза адылар.

Шабашниктер келеле,
Шаалта ошкош јал сураар.

Канча-канча комиссия,
Шингжү эдер. Кезедер.
Шифер јок, цемент јок —
Мыны ончозын кем берер?

Ончозы учун каруулу
Отурар колхоз башчызы.
Ончозы учун бурулу
Карыгар онын санаазы.

Ончозы учун ырысту
Угулар онын каткызы!
Ижинди жазап этсен деп,
Јаңылар онын јайнузы.

Јаш үйеге не керек,
Јараш клуб тудуп бер.
Котедж тура тудала,
Койды јанына чогуп бер.

Телевизор экелип,
Јердин үстин сен
көргүс!

Кыштуларды жазагар!
Једип келди ойто күс.

Ветерандар једип келт,
Пионерлер жүгүр келт.
Эртен байрам.
Фестиваль.

Малга керек азырал.

Жуун. Отчет. Уредү.
Мөрөй, молжу, пландар.
Камык малды кабырган
Кайран кару улустар!

Председатель кижининг
Билетени ас эмес.
Ончозы жеткил ол болзо,
Канайып сүүнип
иштебес?

Je түйней ле бу жүрүм
Араайынаг жаранат...
«Иваныч чырмай жат» —
Улус араай айдыжат.

Кордоев мениг нөкөрим
Колхозы учун сананат:
«Койлоп жүрзе, торт
болбой» —
Кородоп кезикте
арбанат.

Жаш тужыбыс эзелет,
Жаркынду ырыс ондо ас.
Кандый да болзо,
ичкери
Кайра көрбөй, нөкөр,
бас.

Жүрүмненг быян
болбозо,
Жүрексиреп ачынба.
Улус бүгүнгү кудайын
Эртен чачса кайкаба.

Жаңыны озор көдүрүп,
Жакшызынып кыйгырар.
Жаңыс ла улу Ак-Туру
Табыжы жок тым турар.

Онын кайкал жаражы
Жүрегине эм болор!
Жүрүм бар да жүрели.
Жүткүп келди кожондор.

Март, 1987

Ойто ло жасты сезедим

БИЙИК ЧЕЧЕКТЕР

Тонмок суузы шоркырап
аккан
Толубай деп Алтайым кайда?
Аттаң бийик чечектер өскөн
Агару жерим! Жаану тайга!

Койчы энем болчок
туразында
Кураандарла кожо чыдагам.
Кураандар өлгөнчө мен
өлөйин,
Кичинек бойым ачу санангам.

Мен өлзөм не түбек база?
Төннинг үстинде көмгүлеп
салар.
Кураандар өлзө, энемди
алдырып,
Жаандар оны кату адылар.

Бис көп, энеме кандый күч!
Вирүге астаза жеңил болор...
Өлүмди качан да көрбөгөн
уулчак
Өлүмненг, тенек, не коркор!

Биске кураандар килеген
чилеп,
Бирүзи де өлбөй мантай
беретен.
Энемди озочыл койчы дежиң,
Улус килеп, мактап жүретен.

Жылдар сайын там ла там
Жылу санаалар жүрегиме
урулат.
Жаркынду өргөдөн жантык
турам
Бийик болгоны жүрүмде
жарталат.

Аттаң бийик өлөңдөр ортодо
Шоор тартып, ойноп барадым.
Кангыл мөштинг бажына чыгып,
Кайран жеримди кайкап
турадым.

Арсыл-корсыл тайгалар болзо,
Ак тумандары чоргып турат.
Мененг бийик, ак чечектер
Устимде үргүлү эрке
жайканат.

Толубай алтайыма једип
барала,
Тонмок суузынан сүүнип
ичедим.

Өскөн жеримниң жаражын
көрүп,
Өлбөс жүрүм барына
бүдөдим.

Октябрь, 1984

**БАШТАПКЫ ЖЕЕН
УУЛЧАГЫМА,
САНАЛАЙГА**

Саналайым, Саналай!
Санаамды мениң жарыткан!
Саң карыкчал ой тушта
Сарбандап мени каткырткан.

Эрикчелдин жайну талайын
Эрке жееним кечирткен.
Элбек, жарык талага
Эмди мени экелген.

Күн жаркынду каткыңа
Күрттеген кар да кайылар.
Жүрегимде көк туман
Сени көрзөм, жылыяр.

Саналайым! Саналай...
Салым берген чечегим!
Калганчы сөскө жетире
Алкышту жүрөп жүрегим!

Кайран жүрүм качан да
Сениң арууңла арутал.
Кызаланду бу ойлор
Кыйнабай жогол кал.

Јүс үүрлер ортодо
Јүрегиме сен јараган!
Каруузун удур келеле,
Калак, айса јастырган?

Јаканга түшкен
 карларды
Јалакай араай кактагам.
Бир де неме сананбай,
Бийелеп, көкип туратам.

Кирбигинде ак кыруга
Килегендү көрөтөм.
Сени ченеп кезикте
Көрбөгөн болуп өдөтөм.

Ару сүүжин ол тушта
Айса јастый јайылган?
Ичкери барар јолымда
Ижемји болуп
 јарыткан?

Канча јылдар өтсө дө
Карлу энгирди
 алкайдым.
Чындык јүректү
 нөкөрим

Чыдамкайын
 кайкайдым.

Јенгил эмес јүрүмде
Јенгимненг тудуп
 јөмөшкөнг.

Каралап мени кыстаза,
Кайраным, жаңыс
болушканг.

Кар айланат, айланат.
Каткырып келдинг
удура.
Ол ло энгир жаантайын
Эзелет жылдар ажыра.

Ол ло карагай агаштар
Бүрлеринде кар түжет.
Кара суучак кожондоп,
Капчалды төмөн жүгүрет.

Октябрь, 1984

МОСКВАДА, ЈАШ ТУШТА

Синьорита сен эмей
Андалузиядан жаражай!
Мен де тегин эмезим,
Өскөн јерим Эл-Алтай...

Синьорита чамчазы
Јунушка чек элеген.
Алтай уулчак өдүги
Бийелешке јемтийген.

Испанский бийеде
Ийиктелдис бир тушта,
Буттарым ла жүрегим
Бийелеген ол тушта.

Ой өскүстөр, өскүстөр —
Кату жылдар балдары!
Испаниядан экелген
Интернаттын кыстары.

Фашисттердин огынан
Адаларыс жыгылган,
Олор бистин сүүжисти,
Jүрүмисти корыган.

Кандый да ачу-коронды
Женер ырыс, сүүнчи.
Ончо кыстар ортодо
Сен кожоңчы, бийечи.

Таганкадан Арбатка
Такылдаган таманыс!
Таң атканча уйку жок
Ойын-соотту жылдарыс!

Эски Арбат эмдиге
Эске бисти алынат.
Брусчатка таштары
Буттарысты сананат.

Түженип барзам Москва,
Метро, улустар
кыймырты.
Кыс сүүнчилү каткырат,
Угулат үнинин
шыңырты.

Омок, седеп, ол жараш:
Оттор, оттор чагылат.
Азыйда айткан сөстөрүм
Эмди база ла айдылат.

Па де эспанды бийелеп,
Паркетте ийиктел
турадыс.
Москванын таныш
оромыла
Манзаарып калган
барадыс.

Синьорита, жаражай
Ийиктелип каткырат.
Өдүгимнин таманы
Жүк арайдан тудул жат.

Сен, королева,
жаражай —
Андалузия чечеги!
Мен неден де жалтанбас
Алтайдын омок кезери.

Ойгонып келзем — күс
эмтир,
От-жалбышта агаштар.
Онон бери одус жыл
Өткөн деп канай
сананар?

Je алтын-сары жалбрак
Кейде араай айланат...
Бис бийелеген вальстын
Күүлери онон угулат.

АЛТАЙДЫҢ ЧЕЧЕКТЕРИ

Канчанчы жас слерге келедим,
Канчанчы жас үстигерге энчейдим,
Канчанчы жас слерге курчадып,
Сүүйдим, сүүнедим, жүредим!

Жаш уулчак! Слерге бүдүрилип,
Слерге окшодып, мен ойногом,
Оноң чыдап, жүрегим жайналып,
Слерди сүүш деп мен ондогом.

Кажуларга кожонду жүгүрип,
Кажыгарды үзерин билбейтем,
Кандый жаражай көөркийге
Сүүжимди мен беретем?

Мен слерди үскем, чечектер,
Сүүштин олжозына алдырып,
Мен слерди үскем, көөркийлер,
Нөкөрим өлгөнине карыгып.

Жаркынду жараш санааны
Жайаган агару чечектер.
Бийикте, күннин жанында
Жараш, омок өзигер.

Садучынын ачап колдоры
Тийбеген кеен чечектер.
Салкой акчага баалалып,
Садылбаган көөркийлер.

Ол ло ару бойыгар,
Үргүлжиге жараш арттыгар.
Ажуларда, кырларда,
Жаантайын бисти сакыгар.

Канча јаска келерим
Каткырып слерге удуро?
Је бир ле јаста келбезим,
Брайтан турум јажына.

Сүнем чечектү сындарла
Сүүнип келер кем билер?
Күн чечектин үстине
Күүним јайнап энилер.

Май, 1985

ЈОЛЫМ БАР

Билбес кудайга
 јетпезим,
Оноор менин јолым јок.
Алтын өргөөгө кирбезим,
Анда меге эжик јок.

Јабыс немеге
 барбазым —
Јабылу күүнге эжик јок.
Ак санаамды ачпазым,
Ачып та берзем билиш
 јок.

Эренгис најыга бүтпезим,
Эмди ого јолым јок.
Кызаланда болуш
 этпеди,
Санаамда ого каргыш
 јок.

АЛТАЙДЫҢ ЧЕЧЕКТЕРИ

Канчанчы јас слерге келедим,
Канчанчы јас ўстигерге эңчейдим,
Канчанчы јас слерге курчадып,
Сўўйдим, сўўнедим, јўредим!

Јаш уулчак! Слерге бўдўрилип,
Слерге окшодып, мен ойногом,
Оног чыдап, јўрегим јайналып,
Слерди сўўш деп мен ондогом.

Кајуларга кожонду јўгўрип,
Кажыгарды ўзерин билбейтем,
Кандый јаражай кўоркийге
Сўўжимди мен беретем?

Мен слерди ўскем, чечектер,
Сўўштинг олјозына алдырып,
Мен слерди ўскем, кўоркийлер,
Нўкўорим ўлгўнине карыгып.

Јаркынду јараш санааны
Јайаган агару чечектер.
Бийикте, кўннинг јанында
Јараш, омок ўзигер.

Садучынын ачап колдоры
Тийбеген кеен чечектер.
Салкой акчага баалалып,
Садылбаган кўоркийлер.

Ол ло ару бойыгар,
Ўргўлјиге јараш арттыгар.
Ажуларда, кырларда,
Јаантайын бисти сакыгар.

Канча јаска келерим
Каткырып слерге удур?
Је бир ле јаста келбезим,
Брайтан турум јажына.

Сүнем чечектү сындарла
Сүүнип келер кем бнлер?
Күн чечектин үстине
Күүним јайнап энилер.

Май, 1985

ЈОЛЫМ БАР

Билбес кудайга
жетпезим,
Оноор мениң јолым јок.
Алтын өргөөгө кирбезим,
Анда меге эжик јок.

Јабыс немеге
барбазым —
Јабылу күүнге эжик јок.
Ак санаамды ачпазым,
Ачып та берзем билиш
јок.

Эренгис најыга бүтпезим,
Эмди ого јолым јок.
Кызаланда болуш
этпеди,
Санаамда ого каргыш
јок.

Жүс те буудак туштаза,
Жүрүмде менин жолым
бар.

Тамы да түбине таштаза,
Талбын учар канат бар.

Жаңгыс ла ачу, канайдар,
Ургүлжиге жолым жок.
Акты, караны ылгайтан
Агаруда эжик жок.

Же ол эжикти ачатан
Жүлкүөр айса колыста?
Быйанду ла каргышту
Салым айса бойыста?

Жүрүм, жүрүм, качан да
Жүрек керсүге эжик ач,
Кара санаалу немени
Качан да болзо туура
чач!

Ойгор күүн-кудайым.
Ого, байла, жолым бар.
Ачылбас та эжиктер
Айса меге ачылар?

Июнь, 1985

* * *

Түженип барзам — уулчак
эмтирим,
Түрген канатту куштар учат.

Айланайын! Кайран жаш тужым
Ак керепте жүзий бергендий.
Сүүмјим, ойным, омок каткым
Сүрлү кайкалду талада жүргендий.

Семтек бажы талайга энгилеп,
Сергелен пальма анда тургандый.
Ак карларлу шуурган куйулып,
Айланар жолымды бөктөп салгандый.

Бир сананзам Алтайым керептий
Айлаткыштын түбиле учуп барадат,
Жүрегиме соок ак кырулар
Жажыл мөштөр бүринен урулат.

Көк теңистер ыраак түбинен —
Көөрөм үндү керептер огырат.
Олордын үни ыраак жерлерден
Жүрегиме неге де жылу томылат.

Талайда мен өспөгөн эдим,
Талай, теңистер та не саналат?
Жылу талайдын жылымзу салкыны
Көзимди жашталтып көксиме табарат.

Январь, 1986

МЕН САҚЫЫРЫН БИЛЕРИМ

Мен сакыырын билерим,
Айларга айса жылдарга.
Салымыма бүдерим
Салкын чылап учарга.

Мен эзен, омок, јаш,
Устимде күн, тенгери.
Јажыл јас, јаш агаш —
Ырыска сүүнип жүрери.

Сакыбаган јолымда
Сен туштаган жап-јараш,
Энесай суунын јанында
Јас үниле шымыраш.

Јүректерис учушта,
Јүрүм — ижемји,
сакылта.

Көк өлөңдөр көгөрип,
Көкип көрөт јолыста.

Элес эткен сый ошкош
Эрке көргөн кара көс.
Үргүлјиге айрылбас
Белек ошкош кару сөс.

Көөркий сен билбезинг
Көксимде отты
күйдүргенг.

Карыкчалдын јериенг
Канатталтып экелгенг.

Айдарда мен эм де эр,
Баспады каралаш, кара
јер.

Эмди де бар јылдарым,
Јайылар түңгей ле
јаңарым.

Сыныкты деп кем сүүнет,
Сыным јенгил, карындаш.

Сүүнчил, ырыс јетирип,
Учуп келди карлагаш.

Карлагажым келеле,
Канат берди. Учалык!
Карыкпа бу јүрүмде
Кайран јаста јыргайлык

Мен сакыырын билерим
Айларга айса жылдарга.
Јүрүм бар да јүрерим
Брыска, өлүмге удур.

Май, 1985

АПШЫЙАКТУ, КАСПА БООЧЫЗЫНДА

Апшыйакту, Каспа
 боочылары
Алтайда сүрлү, јараш
 јер.

Јай ла келзе, көбүктій,
Јайылар јүзүн чечектер.

Ол чечектер ортозында
Отурганыс чечектий!
Келер јүрүм ап-ару,
Чалында күннинг
 изидий.

Айткан сөзис алкышту
Көк айастан түшкендий,
Санаабыс ару, агару,
Салымыс бийик немедий.

Je алмыс, үзүт келеле,
Айры жаман сөс айтты.
Айланайын, бийик
жеристе
Арбыш, каргыш
башталды.

Көлөткөнинг алдынан
Көрмөстөр чыгып
бийелейт.
Бой-бойлорын кырышкай,
Боро санаа билинбейт.

Je Алтайыс ару сынынын
Салкыны оморды учуар,
Агару ак чечектер
Ойто ло кеен жайканар.

Шыркаларыс жазылып,
Шырабыс түнгей ундылар.
Үзүт жүрүмнен тайылып,
Үстисте күн чагылар.

Кеен чечектер ортодо
Кейленип, ырысту
отурбай.
Улуркаган улустар
Учурын бойы аайлагай.

Чечектердин жанында
Чек ле ару жыргабай.
Күн чалыган Алтайда
Күйүниш жоктон
каткырбай.

31 декабрь, 1985

* * *

Өчкөн отты күйдүрөринг бе сен?
Өлгөн күүнди тиргизеринг бе сен?
Жүрегининг согултын берип?
Жүрүмингнин жарыгын берип?

Жер тамыга түжеринг бе сен?
Көк тегериге чыгарың ба сен.
Эрликтен тыным некеп?
Үлгеннен үлүүм некеп?

Же сен качан да барбазың,
Жергелей туруп сөзим укпазың.
Сен өскө талада,
Та кайда, та кайда?

Жанымда суучак шылырайт,
Үстимде бүрлер шымырайт.
Булуттар уйуктайт
Кыскылтым тымыкта.

Улу сүүш канады учурап,
Үлгенге де ол сени чыгарар.
Же ол сүүш кайда?
Жок ол мында!

Айса нени сурайдың?
Айса нени жайнайдың?
Бу чанкыр тымыкта,
Кайыр ажуда...

Январь, 1986

* * *

Шуурганду тайгалар
Ажу берген бир тушта,
Шуурмакту талайлар
Кечү берген жаратка.

Эмди неге ажу жок?
Эмди неге кечү жок?
Ол чөрчөктий талага,
Ол кайкалду Алтайга?

Ажуларды мендештү
Бойын ашкан эмейинг,
Јаш жылдарды жангарлу
Бойын өткөн эмейинг.

Кайра ойто јолдор жок,
Је јүрегиске јол ачык.
Карыкпасту, кей, омок.
Јаш тужыбыс кеен,
 јарык.

Чечектери јайканып,
Артып калды ол тала.
Күүктери јынгкылдап,
Ырап калды јылдарга.

Јанварь, 1986

* * *

Сары чечектү каргана.
Сан өрө жүгүриш.
Жүрексиреп, энчикпей
Жүрүмге, сүүшке
ижениш.

Чечектердин чалыны
Чедиргентип төгүлиш.
Кайкамчылу жүрүмге
Карузыган түжениш.

Каргананын тегенегине
Жыртылган эди көк
чамчам.
Оны көктөп берзен деп,
Бир кысты сурагам.

Көзнök жанына отурып,
Көк чамчамды шидеген.
Жажыл агаш бажында
Күүк жайнап үнденген.

Бүгүн көгүсте шырканы
Көктөп алар арга жок.
Көк чамчаны көктөгөн
Көөркий база эмди жок.

Je ол жазым бурылып,
Келер айса эмчидий?
Ол жаратка кечирер
Күн кайыкту кемедий.

Февраль, 1986

СЕНИН АДЫНГ КЕМ?

Туулардын ады бар,
Суулардын ады бар,
Сенин адын кем эди?
Айтсаң, көөркийек!

Андардын ады бар,
Куштарда канат бар,
Сенин сөөгин не эди?
Айтсаң, көөркийек!

Жылдыстар бийикте,
Чечектер жалаңда,
Сенин жерин кайда?
Айтсаң, көөркийек.

Жорыкта, ижимде
Сени эзеп жүрейн,
Санаамда жүралган
Чырайын көрөйүн.

Шакпыртта, тымыкта
Адынды адайын.
Бир элес тушташта
Нени айдайын?

Салкындар ады бар,
Булуттар ады бар,
Айлардын ады бар,
Адын кем, көөркийек?

Агаштар ады бар,
Тагдактар ады бар,
Сени кем деп адайын?
Айтсаң, көөркийек!

Январь, 1986

* * *

Сен айса Анна Керн?
Тригорское — Карагай?
Александр Пушкин —
мен,
Ончозы жагыдан
башталгай.

Элес эткен тушташта
Эркелү жүрек жарыткай.
Тригорсктын төңдөри
Тайга-ташту — Карагай!

Күзүңилер шынгырап,
Жегүлү аттар мантагай,
Сүүлбеген сүүжиске
Жүректерис жайналгай.

Сүүжи жок бу жүрүм —
Жылдыстары жок тегери.
Жаантайын жанымда
Жарты жок кемнин
кебери?

Бүрүңкүй залдын
түбинен
Жарыйт кемнин көстөри?
Эки чаңкыр жылдыстый
Олор меге көрүнди!

Кандый жараш көөркий
деп,
Сананып калдым
ТЫМЫКТА,

Уним кенгип, кенете
Улгерлерим ынгырайт.

Сен айса Анна Керн?
Жок, адынды билбезим.
Өскө ой, өскө чак,
Мен де Пушкин эмезим.

Je түнгей ле санаада
Тригорское — Карагай.
Сенин кудайлык
кеберин
Jүрүмимди жарыткай.

Карлу жолло машина
Куйундалып мантадат.
«Элес эттинг жаражай» —
Эриндерим шымырайт.

Артып калды кийнимде
Тригорское — Карагай.
Поэттинг сүүжи,
кайкажы
Жангар сүүште улалгай.

Февраль, 1986

ЖАСТЫН ТЫНЫЖЫ

Тулаан кочкорды
мендедет,
Тууларыстан ол сүрет.

Карлар кайылат
көгөрүп,
Je сооктор келер эбиреп.

Эрте келген сүүшти
Элес эдер бу күндөр.
Жаны жолдорго,
тушташка
Жүрүм бисти менгедер.

Нени де сакып, каранга
Неге де кижн иженер...
Көгөргөн ажулар
арјанда
Көкиген өйлөр эзелер.

Ол кем? Ол кайда?
Сен бойыг да билбезинг!
Жүрегинг тату мелиреп,
Жүрүм кысказын
сезеринг!

Жастыг баштапкы
тыныжы!
Жалакайыла канайдар?
Калыг да карды өткүрө
Чечектерис јайылар.

Јаш көөркий јанында
Јажыг база ундылар!
Јайнашту, эрке ол сөстөр
Јангыдан ойто айдылар.

Бир де элеске болгожын
Сен апту, калапту.
Бу жүрүмде сен жараш,
Ойгор, омок, канатту!

Je кенете көксинде
Элес эдер аланзу.
Jаш келин көзинге
Сананып көрөр суракту.

«Jаш эмезим,
 канайдар?»
Jарбынарын карыгып.
Эң ле баалу немени
Бу жүрүмде жылайтып...

«Jаш не? Jүрек жаш —
Сен айтканг, каруузып, —
Кандый да жажы,
 жаражы
Олжолодор жайналып».

Чагкыр ажy белинде
Бис турганыс ырысту,
Көөрөм жылу бу күнге
Көрүп турганыс
 быйанду.

Je эртезинде ойто ло
Кыш келген шуурып,
Бистинг жазысты, изисти
Соокло, карла базырып.

Февраль, 1986

Алтай Олимп жөбрен
Айлаткыш кайчы
 төрөли.
Парнас эмес, Эл-Оймон
Поэттердин көөрөми!

Je тунгей ле санаамда
Жаражай келин кебери,
Булуды жок көк-чанкыр
Оймондогы тегери...

Март, 1986

* * *

Ару жүрүмге бүткен санаамды
Артадып кеминг өчүрөтөң эди?
Коштой өскөн чечек-жагарды
Корондоп жүрүм базатаң бе ди?

Келиндерле кейленип те ийбей,
Кемнен мен жөп сурайтам?
Жапсып жүргени жаныма келгей,
Жасту ойимненг не качатам?

Жаш көөркий эркелү көрзө,
Жарадын сүүнбей кайткан эдим?
Кайран жүрүмде сүүнип жүрбей,
Карыгып отураң тенең бедим?

Өскө дө кижининг ару сүүжи
Өрө көдүрип, мени жарыдар.

Карузып айткан кемнин де сөзи
Канча жылга күүним жылыдар.

Эрте јаста карузыган сеге
Эрјине сөсти эмди де табарым.
Јүрегимде от өчпөгөн эмей,
Јүрүмнин бийигине эм де чыгарым.

Май, 1986

БАЖАЛЫҚТАР

АЛБАТЫМ ЭЗЕДИП АЙТҚАНЫ

Алтайдыг ағаштары	3
Он эки жыл жағары	24
Алтайдыг таштары	37

ЖАҢЫ ҚҰУЛЕР

Он эки ай (Бир түрмек сонет-тер)	39
Ленинградтыг кўлер аттары (Бир түрмек сонеттер)	47
Жастыг элестери (Бир тизим сонет-жағарлар).	56

ӨЛҰМДУ ЖУУНЫҢ СЫСТАРЫ

Жууда болбогом	65
Санаама кирет	66
Киевте кышқыда	68
Ағаштардан сурайдым	69
Женўинг јолында	72
Мўнкўликтинг чакылары	73
Энелер мўргийт	76
Тул ўй улуска	77
Энеинг јўреги	79
Эјемнинг комыдалы	81

ТУШТАШТАР ЛА САНААЛАР

Јопон кыстар	84
Ак ла караны ылгаштыр . . .	85
Тымык тегице	86
Ярославтыг кўлўмјизи	88
Дон-Кихот то болгойым	90
Бир нўкўргў	92
Таг капшай адатан болзо . . .	94
Јопон јаратта	95
«Алтындый улус...»	96
Кереп ыраар тушта	97
Сўўнини ырысту каткыргай . .	99
Никодо	100

КОЙЧЫ ЛА ПОЭТ

Койчы ла поэт	101
Јаш тужымды сананзам	103
Сенинг бийик кўўнинг	106
Кызыл тепсеигде	107
Чынды канайып кодўрер	109
Тўнде санаалар	111
Койчы кыс	—
Ўлбўс чечек	112
Алтын мўўс	114
Кутук сўунынг јанында	115
Јагы чийўлер, јолдор	117
Чанкыр аяк	120
Оромло барадып	121
Кыралар кар алдында	123

КУРАЙДЫНГ УЛУЗЫ КЕРЕГИНДЕ ЎЛГЕРЛЕР

Эрјине кабай Эл-Куурай	126
Кордоевле куучындашканы . . .	128
Кўдўг Санунованыг јўрўми- пенг	130
Иван Маралов — эки јуунынг геройы	132
Гвардия сержанты	133
Толоевтер	135

Ак жарат	136
Чаган-Узунда айдыг тун	137
Петр Ыббурович Кордоевке	138

ОЙТО ЛО ЈАСТЫ СЕЗЕДИМ

Бийик чечектер	142
Баштапкы жеен уулчагыма, Саналайга	144
Надеждага	144
Москвада, јаш тушта	147
Алтайдын чечектери	150
Јолым бар	151
«Түженип барзам—уулчак эмтирим...»	153
«Талайда мен өспөгөн эдим...»	154
Мен сакыырын билерим	155
Апшыйакту, Каспа боочызында	157
«Өчкөн отты кўйдүрерин бе сен...»	159
«Шуурганду тайгалар...»	160
«Сары чечектү каргана...»	161
Сениг адыг кем?	162
«Сен айса Анна Керн?...»	163
Јастыг тыныжы	164
«От-јалбыш көстөрлү...»	166
«Ару жүрүмге бүткөн санаам- ды...»	168

Адаров Аржан (Владимир) Оинчинович

ПЕСНИ — МОИ КРЫЛЬЯ

СТИХИ

На алтайском языке

Рецензенты: **А. Ередеев, И. Белеков.**

Художник Тебеков В. Г. Редактор Боделукова Н. Я. Худ. редактор Ортогулова В. И. Тех. редактор Манышева Е. К. Корректор Патагашева Л. А.

Сдано в набор 03. 12. 87. Подписано в печать 25.01.88. АН 13024. Формат 70×90¹/₃₂. Бум. тип. № 2: Гарнитура школьная. Печать высокая. Усл. п. л. 6,43. Уч.-изд. л. 6,19. Тираж 1000. Заказ 4473. Цена 70 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

С (Алт.)
А 285

Адаров В. О.

А 285 Песни — мои крылья: Стихи. — Горно-Алтайск: Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1988. — 176 с.

Аржан Адаровтыг үлгерлик жагы жуун-
тызына калганчы жылдарда поэзиянын со-
лун эп-аргаларыла бичилген үлгерлер кир-
ген.

А 4702070000—048
М 138 (03) 88

© Горно-Алтайское отделение Алтайского
книжного издательства, 1988

70 акча